

Essi Piironen

**YKSILÖN OIKEUS HENKILÖKOHTAISEEN
KOSKEMATTOMUUTEEN SOSIAALI- JA
TERVEYDENHUOLLOSSA**

Johtamisen ja talouden tiedekunta
Pro Gradu-tutkielma
Tammikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Essi Piironen: Yksilön oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen sosiaali- ja terveydenhuollossa
Pro Gradu- tutkielma
Tampereen yliopisto
Hallintotieteiden tutkinto-ohjelma, julkisoikeus
Tammikuu 2020

Pro Gradu- tutkielmani käsittelee yksilön oikeutta henkilökohtaiseen koskemattomuuteen sosiaali- ja terveydenhuollossa. Tutkimustehtävänäni on selvittää, mitä yksilön oikeus koskemattomuuteen tarkoittaa suomalaisena perusoikeutena ja miten yksilön oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen näkyy sosiaali- ja terveydenhuollossa? Samalla pyrin selvittämään, toteutuuko yksilön henkilökohtainen koskemattomuus yksilön oikeutena sosiaali- ja terveydenhuollossa siinä muodossa kuin se on perustuslailla säädetty. Pohdin työni lopussa, millaisia haasteita on yksilön koskemattomuuden toteutumisessa sosiaali- ja terveydenhuollossa. Tutkimukseni on oikeusdogmaattinen ja siinä on viitteitä oikeussosiologiaan sen yhteiskunnallisen luonteen vuoksi.

Johtopäätöksinäni totean perusoikeuden koskemattomuuteen olevan merkittävä oikeus, joka tulee huomioida kaikessa julkisessa toiminnassa. Haasteena on koskemattomuus- käsitteen epäselvyys. Perusoikeustutkimus ei ole yksimielinen perusoikeuksien oikeasta tulkinnasta ja soveltamisen laajuudesta, mikä luo haasteita yksilön koskemattomuuden käytännön soveltamiselle. Päädyn tutkimuksessani siihen, että oikeus koskemattomuuteen ei sellaisenaan vahvista yksilön oikeuksia merkittävästi ja sen sanamuotoa tulisi tulevaisuudessa uudelleen harkita. Myös virkajärjestelmä julkisen vallan käytön oikeuksineen ei vastaa enää tämän päivän tarpeita ja se pitäisi ottaa huomioon tulevaisuuden lainsäädännössä.

Avainsanat: koskemattomuus, perusoikeudet

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

LÄHTEET	III
1 JOHDANTO.....	1
1.1 Tutkimuksen tausta.....	1
1.2 Tutkimustehtävä ja rajaukset.....	2
1.3 Tutkimusmetodi ja teoreettiset lähtökohdat	3
1.4 Lähteet ja tutkimuksen rakenne.....	6
2 PERUSOIKEUDET OSANA LAINSÄÄDÄNTÖÄ	8
2.1.1 Suomalaiset oikeuslähteet	8
2.1.2 Perusoikeudet	9
2.1.3 Perusoikeusrajoitukset.....	14
2.1.4 Suostumuksen merkitys perusoikeuksien rajoittamisessa	16
3 YKSILÖN OIKEUS HENKILÖKOHTAISEEN KOSKEMATTOMUUTEEN... 21	
3.1 Mitä on yksilön oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen?	21
3.2 Yksilön henkilökohtaisen koskemattomuuden historia.....	23
3.3 Suhde muihin perus- ja ihmisoikeuksiin	25
3.4 Perusoikeuksien kollisiot.....	28
3.5 Yksilön koskemattomuuden ulottuvuudet.....	30
3.5.1 Julkisen vallan käyttö	30
3.5.2 Perusoikeus horisontaalisissa ja vertikaalisissa suhteissa	31
4 HENKILÖKOHTAINEN KOSKEMATTOMUUS SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLON LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ.....	34
4.1 Yksilön koskemattomuuden soveltaminen käytännön sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa	34
4.2 Tahdosta riippumattomat toimenpiteet.....	36
4.3 Lapset ja vajaavaltaiset.....	43
5 PERUSOIKEUDEN TOTEUTUMISEN EDELLYTYKSET SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLOSSA	45
5.1 Lailla säätäminen.....	45
5.2 Tuomioistuintoiminta	47
5.3 Tosiasiallinen hallintotoiminta	50
5.3.1 Miten oikeus koskemattomuuteen tulisi huomioida hallintotoiminnassa.....	50
5.3.2 Lailla säätämättömät rajoitukset yksilön koskemattomuuteen	54
5.3.3 Tulkinnan haasteet.....	56
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	59

LÄHTEET

KIRJALLISUUS

Aarnio, Aulis: Tulkinnan taito – ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. WSOY. Vantaa 2006.

Hakalehto, Suviaana: Lapsioikeuden perusteet. Alma Talent. Helsinki 2018.

Hallberg Pekka, Karapuu Heikki, Ojanen Tuomas, Scheinin Martin, Tuori Kaarlo & Viljanen Veli- Pekka: Perusoikeudet. WSOYpro. Helsinki 2004. Päivittyvä verkkoversio.

Hallberg Pekka, Karapuu Heikki, Ojanen Tuomas, Scheinin Martin, Tuori Kaarlo & Viljanen Veli- Pekka: Perusoikeudet. WSOYpro. Helsinki 2011.

Harjula Heikki & Prättälä Kari: Kuntalaki. Talentum. Helsinki 2015.

Helenelund Jan-Erik, Luoto Ilpo, Mäntylä Niina & Siikavirta Kristian: Julkista – yksityistä; millaisissa rakenteissa? Vaasa 2012.

Helin Markku: Perusoikeuksilla argumentoinnista. Juhlajulkaisu Jarmo Tuomisto 1952-9/6- 2012. 2012.

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki 2011.

Husa Jaakko, Pohjolainen Teuvo: Julkisen vallan oikeudelliset perusteet. Talentum. Helsinki 2014.

Koivisto, Ida: Ohjattua vapautta? Itsemääräämisoikeus hallinnan välineenä. Lakimies 6/2018.

Komulainen Mikko: Ulkoistaminen kunnissa. Kuntaliitto, Acta 222. Helsinki 2010.

Lavapuro Juha: Uusi perustuslakikontrolli. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki 2010.

Metsäranta, Tuomas: Poliisin salaiset tiedonhankintakeinot ja yksityiselämän suoja. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta. Turku 2015.

Mäenpää Olli: Hallintoprosessioikeus. Sanoma Pro Oy. Helsinki 2007.

Mäenpää Olli: Hallinto-oikeus. Sanopa Pro. Helsinki 2013.

Neuvonen Riku & Rautiainen Pauli: Perusoikeuksien tunnistaminen ja niiden sisällön määrittelyminen Suomen perusoikeusjärjestelmässä. Lakimies 1/2015.

Paso Mirjami, Saukko Petri, Tarukannel Veijo & Tolvanen Matti: Hallintolainkäyttö. Talentum. Helsinki 2015.

Saraviita, Ilkka: Suomalainen perusoikeusjärjestelmä. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 2005.

Sosiaali- ja terveysministeriö: Julkaisuja 2017: 16: Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma 2018-2021. Helsinki 2017.

Tolonen, Hannu: Oikeuslähdeoppi. Sanoma Pro Oy. 2003.

Tuori Kaarlo & Kotkas Toomas: Sosiaalioikeus. Talentum Pro. Helsinki 2016 ja 2008.

Viljanen, Veli- Pekka: Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Warner Söderström lakitieto. Helsinki 2001.

Voutilainen, Tomi: Suostumukset ja kiellot sosiaali- ja terveydenhuollon tietojen käsittelyssä. Edilex 2011/28.

Väkevä Lauri: Hermeneutiikka tieteellisenä lähestymistapana. 1999. Luettu 06.01.2020. Julkaisu löytyy osoitteesta: <http://www.wedu oulu.fi/muko/lvakeva/Lisuri/HERMENEU.HTM>.

OIKEUSTAPAUKSET

Kuopion HAO 13.1.2011 11/0012/2

KKO 2013:50

KKO 2018:51

KHO 2019:8

KKO 2019:22

KKO 2019:48

KKO 2019:81

Työtuomioistuin 2.12.2010. Diaarinumero: R28/10.

SÄÄDÖKSET

Asetus taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen voimaansaattamisesta 6/1976

Euroopan unionin perusoikeuskirja 2016/C 202/02

Istanbulin sopimus 53/2015

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 8/1976

Kastroimislaki 282/1970

Laki holhoustoimesta 442/1999

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta ja iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista 980/2012

Laki kehitysvammaisen erityishuollosta 519/1977

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983

Laki mielenterveyslain muuttamisesta 438/2014

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000

Laki Suomen Hallitusmuodon muuttamisesta 969/1995

Lastensuojelulaki 417/2007

Mielenterveyslaki 1116/1990

Pakkokeinolaki 806/2011

Perustuslaki 94/1919

Perustuslaki 731/1999

Poliisilaki 872/2011

Päihdehuoltolaki 41/1986

Rikoslaki 39/1889

Steriloimislaki 283/1970

Tartuntatautilaki 583/1986

Ulkoasiainministeriön ilmoitus Euroopan ihmisoikeussopimuksesta (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi) sellaisena kuin se on muutettuna yhdennellätoista pöytäkirjalla (63/1999) SopS 85-86/1998

YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, Hyväksytty YK:n yleiskokouksessa 10.12.1948

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016

SÄÄDÖSTEN ESITYÖT

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi mielenterveyslain muuttamisesta 199/2013 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi potilaan asemasta ja oikeuksista 185/1991 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi Suomen hallitusmuodoksi 1/1998 vp

Hallituksen esitys perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta 309/1993 vp

Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle lääketieteellisestä tutkimuksesta annetun lain muuttamisesta PeVI 48/2014

Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle mielenterveyslain muuttamisesta 5/2014 vp

Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laiksi valtiontalouden tarkastusvirastosta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi PeVI 19/2000 vp

Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä sähköisen viestinnän tietosuojalaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi PeVI 9/2004 vp

Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laiksi yksityisyyden suojasta työelämässä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi PeVI 27/1998 vp

Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta 25/1994

VERKKOLÄHTEET

Lapin yliopiston verkkojulkaisu. Luettu osoitteessa: www.ulapland.fi/news/Vaitos-Lapsipotilaan-paatoksenteekokyky-ja-sen-arviointi/38382/cadbe9d6-4468-4942-8545-754bfb2b25. Haettu verkosta: 11.1.2020.

Ihmisoikeuskeskuksen verkkosivut. Luettu osoitteessa: www.ihmisoikeuskeskus.fi. Haettu verkosta: 11.1.2020.

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta

Lapsi juoksee kadulle, näet auton tulevan. Lapsi ei huomaa auton lähestymistä. Miten toimit? Olet koulussa välitunnilla valvojana ja näet lapsen käden nousevan juuri hänen kaverin kasvojen edessä ja huomaat sen lähtevän läimäisyyn. Menetkö väliin ja otat lapsen kädestä kiinni estääksesi lapsen lyönnin? Näet naisen luhistuvan kadulla elottomaksi keskelle kävelytieta. Mitä teet? Ethän vain koskettanut elotonta avun tarvitsijaa? Muistithan kunnioittaa hänen oikeuttaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen?

Yksilön oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen on perustuslain 7 §:ssä säädetty perusoikeus, joka suojaa yksilöä ennen kaikkea julkista valtaa vastaan. Perusoikeuden ollaan nähty koskevan samoin myös yksilöiden välisiä suhteita. Mihin kaikkeen tämä perusoikeus todellisuudessa ulottuu tai tulisi ulottua?

Itse vastasin jokaiseen esittämäni kysymykseen; kyllä, uhmasin yksilön oikeutta henkilökohtaiseen koskemattomuuteen julkeasti ja estin lapsen juoksemisen auton alle, menin väliin, kun lapsi oli lyömässä kaveriaan ja autoin sairaskohtaukseen joutunutta. Uskon suurimman osan lukijoista vastaavan kanssani samoin. Jokainen näistä tilanteista on toki perusteltavissa usein muin perusoikeuksin ja säädöksin. Mutta onko olemassa niitä käytännön tilanteita, joissa yksilön oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen siis todellisuudessa toteutuu ja otetaan huomioon perusoikeutena?

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut ovat palvelukokonaisuus, joka koskettaa jokaista yksilöä heidän jokapäiväisessä elämässä. Samalla ne ovat palveluita, joissa yksilön henkilökohtainen koskemattomuus tulee luonnostaan kysymykseen monien eri toimenpiteiden osalta. Kärjistetty esimerkki on tahdonvastaiset toimenpiteet, mutta kuten mainittu, se on vain kärjistetty esimerkki. Miten lääkärin tutkimukset suhteutuvat tähän kuvioon? Kuinka laboratoriotutkimukset tulisi nähdä tässä valossa? Onko vanhustenhuollon ja vammaisten henkilöiden huollon palvelut täysin päivänvalon kestäviä, kun niitä katsotaan yksilön koskemattomuuden näkökulmasta?

Samalla sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut elävät väistämättömältä vaikuttavaa murroskautta. Hyvinvointivaltio-malli, jollainen Suomessa toimii ja kukoistaa, ei enää vaikuta pitkällä jännteellä kestävältä ratkaisulta tällaisenaan. Tämä on saanut päättäjät tekemään uudenlaisia ratkaisuja, joilla ollaan haettu niin kustannustehokkaampia ja vaikuttavampia ratkaisuja suurten ikäluokkien eläköitymisen aiheuttamassa verotulojen vähenemisvaiheessa. Yhtenä ratkaisuna ollaan nähty kuntapalveluiden ulkoistaminen.

Miten ulkoistaminen sitten vaikuttaa yksilön oikeuteen henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja sen toteutumiseen eri muodoin toteutetuissa julkisissa palveluissa? Jos palvelut tuotetaan muuten kuin julkisesti, herää kysymys tuoko kuntapalveluiden ulkoistaminen lainsäädännölle sellaisia vaatimuksia, joita ei olla otettu vielä huomioon, ja miten perusoikeudet ja ennen kaikkea henkilön koskemattomuus voidaan turvata myös kuntapalveluiden uudistamistilanteessa. Onko mahdollista, että yksilön oikeusturva heikentyy tilanteessa, jossa julkisen vallan käytön mahdollisuutta ei olekaan?

Oikeuden henkilökohtaiseen koskemattomuuteen voidaan nähdä luovan pohjaa monille muille yksilön perusoikeuksille ja sen turvaaminen voidaan nähdä edellytyksenä muidenkin perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiselle. Tämä tekee oikeuden tutkimuksesta erityisen tärkeän. Kun otetaan huomioon, kuinka merkittävästä perusoikeudesta yksilön henkilökohtaisessa koskemattomuudessa on kyse, on tätä oikeutta tutkittu mielestäni merkillisen vähän. Perusoikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen huomioidaan perusoikeuskirjallisuudessa pääosiin yhtenä perusoikeutena muiden perusoikeuksien rinnalla. Hyvin harvassa tapauksissa pohditaan sen tarkemmin sitä, mitä tämä perusoikeus käytännössä tarkoittaa ja toisaalta, mihin kaikkeen tämän perusoikeuden tulisi ulottua. Samalla syntyy kysymys siitä, onko perusoikeus koskemattomuudesta lainpykälän mukaisesti sellaisenaan käyttöön otettua oikeutta etenkin sosiaali- ja terveydenhuollossa.

1.2 Tutkimustehtävä ja rajaukset

Tavoitteenani on tutkimuksessa syventyä henkilökohtaiseen koskemattomuuteen yksilön perusoikeutena ennen kaikkea sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Tutkimuskysymyksenäni on selvittää, miten yksilön oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen näkyy sosiaali- ja terveydenhuollossa. Samalla pyrin tutkimaan sitä, voidaanko katsoa, että oikeus yksilön henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ollaan huomioitu sosiaali- ja terveydenhuollossa siinä muodossa kuin perustuslaissa ollaan edellytetty. Lisäksi pohdin, millaisia haasteita yksilön henkilökohtaisen koskemattomuuden käytännön toteutumisella on. Jotta näihin kysymyksiin päästään, on myös vastattava kysymykseen siitä, mitä ihmisen koskemattomuus perusoikeutena tarkoittaa suomalaisena perusoikeutena.

Näkökulma on lainopillinen ja tavoitteenani on kyetä joko todentamaan se, ettei yksilön oikeutta henkilökohtaiseen koskemattomuuteen oteta huomioon sellaisenaan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa, kuin se lain pykälässä perusoikeutena annetaan. Jos analyysi osoittaa toisin, pyrin todentamaan sen, että yksikön oikeutta henkilökohtaiseen koskemattomuuteen sovelletaan yksilön perusoikeutena sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Mikäli tutkimuksen perusteella päätyisin jälkimmäiseen lopputulokseen, mielenkiintoiseksi tulisi, miten tämä suhteutuu konkreettisiin henkilökohtaisen koskemattomuuden kysymyksiin.

Tutkimusaiheen huomioiden olen päätenyt siihen, että käsittelen pääasiallisesti niin sanotun työikäisen väestön palveluja ja käsittelen lasten ja muiden vajaavaltaiten näkökulmaa ainoastaan lyhyesti. Tähän rajaukseen päädyin siitä syystä, että oikeus yksilön henkilökohtaiseen koskemattomuuteen tulisi olla suvereeni oikeus, joka näyttäytyy kaikkien näiden tässä työssä yhteen kappaleeseen rajattujen ihmisryhmien arjessa. Samalla kuitenkin näiden ihmisryhmien erityistarpeet tulee ottaa huomioon niin lainsäädännössä kuin tosiasiallisessa hallintotoiminnassakin, mikä luonnollisesti luo yksilön koskemattomuudelle erilaisia muotoja ja laajentaa aihetta huomattavasti. Koen näkökulman olevan tärkeä ja siksi käsittelen aihetta suppeasti tuodakseni ilmiön näkyväksi työssäni.

1.3 Tutkimusmetodi ja teoreettiset lähtökohdat

Aarnio on todennut joskus oikeustieteen olevan monimielinen, sillä se kattaa useita sellaisia erityisaloja, jotka ovat tavallaan itsenäisiä, mutta kuitenkin vuorovaikutuksessa

toisiinsa. Omassa mielessäni oikeustieteen erikoisalot muistuttavat Panteri-karkkipussia. Ottaessaan sieltä yhden namun, ei heti ole selvää, mikä maku se sattuu olemaan. Sama dilemma tulee minua usein vastaan graduni kanssa. Kun pääsen siihen käsitykseen, että tämä erikoisala on ehdottomasti parhaiten omaa ajattelua vastaava, voi jokin toinen erikoisala pian tulla ja vallata ajatukseni vielä parempana erikoisalana. Sama tilanne kuin Panteri-pussilla: ollessasi varma, että keltainen on maultaan greippi, ananas tulee mieleen ja tuntuu pian paremmalta vaihtoehdolta.

Olen hakenut tutkimusmetodiani paljon. Vanhinta ja mahdollisesti merkittävintä oikeustutkimuksen suuntausta kutsutaan nimellä oikeusdogmatiikka, joka kulkee myös nimellä lainoppi.¹ Näen tutkimukseni pääasiallisesti oikeusdogmaattisena, sillä oikeusdogmaattisessa tutkimuksessa tutkimuksen perustehtävänä nähdään olevan lain tulkinta ja systematisointi². Lain tulkitseminen on osa lainoppia, jossa lakien sisältöä tulkitaan ja pyritään ymmärtämään siitä näkökulmasta, kuin mitä lain kirjoittaja on sillä tarkoittanut. Lain systematisointi taas on teoreettisempi osuus lainopillista tutkimusta, jossa tehtävänä on järjestää oikeusnormien kokonaisuus mahdollisimman yhtenäiseksi, ristiriidattomaksi normikokonaisuudeksi³. Etenkin perusoikeudet täsmentyvät suhteessa laintasoiseen sääntelyyn ja siksi perusoikeuksien tulkinnassa lain systematisointi on merkittävä osa niiden merkityksen ymmärtämistä. Lain systematisoinnin merkitys korostuu mielestäni etenkin, kun laki laitetaan sen yhteiskunnalliseen kontekstiin, jolloin lain kokonaismerkitys näkyy käytännön yhteisvaikutuksena.

Tavoitteeni on luoda tutkimuksen tekemisen varrella kokonaiskuvaa yksilön oikeudesta henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Ajattelen sen olevan toisaalta nimenomaisesti pohjan luomista perusoikeusargumentaatiolle. Ajattelen näin, sillä normin olemassaolo tai normin käytännön oleminen ovat edellytyksiä lain tulkinnalle tai systematisoinnille. Samalla lainoppi luo tulkintakannanottoja ja normikannanottoja.

Oikeusdogmaattisissa tutkimuksissa näkökulma oikeuteen on sisäinen, jolla tarkoitetaan sitä, ettei oikeusjärjestystä ja lainsäädäntöä pyritä niinkään näkemään kontekstinsa ulkopuolelta. Konteksti tutkimuksessa on suomalainen oikeusjärjestelmä ja sisäinen näkökulma näin oikeusjärjestelmän sisältä katsova. Koen filosofian olevan looginen

---

¹ Aarnio, A. 2006. s.238

² Hirvonen, A. 2011. s.22.

³ Aarnio, A. 2006. s.238.

jatkumo tutkimukselleni. Hermeneutiikka on tieteen teoriaa ja kuvastaa hyvin ajatustani tutkimuksestani.

Hermeneutiikka on tieteen teoria, joka painottaa merkityksen tulkitsemisen merkitystä. Hermeneuttinen lähestymistapa pyrkii lainsäädännössä tulkitsemaan tietyn normin tai normikokonaisuuden merkitystä.⁴ Koen otteeni yksilön henkilökohtaiseen koskemattomuuteen olevan nimenomaisesti hermeneuttinen. Syy siihen on analyysissäni käyttämä punninta siitä, mitä oikeus merkitsee sillä hetkellä, mikä sen merkitys on lainsäädännölle, normien tulkitsemiselle tai lainsäädäntöratkaisuille. Tämä punninta on mielestäni ensisijaisen tärkeää pohdittaessa sitä, onko normi todellisuudessa normina huomattu ja käyttöön otettu; osa sovellettavaa oikeutta.

Hermeneutiikka näkee oikeustieteen itseään kehittävänä, ajassa muuttavana järjestelmänä, joka muuttuu sitä sovellettaessa.⁵ Näen hermeneutiikan merkityksen omassa työssäni lähempänä käytännönläheistä punnintaa kuin kielitieteellistä tulkintaa. Punninta perusoikeuskeskustelun kontekstissa luo pohjaa sille, mitä perusoikeuden merkitys tulisi olla ja miten sitä tulisi tulkita käytännön tulkinnassa. Sen voi liittää perusoikeuskeskusteluun perusoikeuden käytännön olemassa olon näkökulmasta. Kuten hermeneuttinen tiedonintressi, myös oikeussosiologia voidaan nähdä yhteiskunnallisena, kulttuuri-ilmiöiden merkityksen ymmärtämiseen painottavana tiedonintressinä. Aarnio on luonnehtinut hermeneuttisen lähestymistavan auttavan ihmisten itseymmärrystä kommunikaation vahvistamisella ja traditioiden välittymisen edellytyksien luomisella⁶. Näen Aarnion ajatuksessa idean siitä, että ihmisen itseymmärrys saa mahdollisuuden kasvuille käytäessä kommunikaatiota aiemmin kirjoitetun tekstin sekä oman tekstin tulkinnan välillä luoden samalla ymmärrystä ajasta ja kulttuurista, johon teksti ollaan aikoinaan luotu. Hermeneuttinen lähestymistapa tällaisissa tilanteissa voidaan yhdistää perusoikeuskeskusteluun oikeusnormien punninnan ja tulkinnan kautta pyrkien ymmärtämään tekstin todellisen merkityksen sekä yhteyden kulttuuriin, kontekstiin ja yhteiskuntaan.

Oikeussosiologiassa oikeus nähdään yhteiskunnallisena ilmiönä, jossa oikeus on itsenäinen ilmiö, eikä näin ohjaudu yhteiskunnan mukana. Oikeus nähdään kuitenkin siinä määrin muuntuvana ilmiönä, että oikeus voi vähitellen muuntautua sen mukaan,

---

⁴ Väkevä, L. 1999. Sivulla: <http://www.wedu.oulu.fi/muko/lvakeva/Lisuri/HERMENEU.HTM>.

⁵ Tolonen, H. 2003. s.9.

⁶ Aarnio, A. 2006. s.228.

miten ihmiset oikeudet kokevat. Oikeudellisten toimijoiden tavoitteena on oikeussosiologian näkökulmasta suunnata toiminta harkintavallan rajoissa niin, että suuntaus on tarkoituksenmukainen suhteessa yhteiskuntaan. Oikeussosiologian perinteisiä tutkimuskysymyksiä ovat oikeuden ja yhteiskunnan suhteet toisiinsa.⁷

Olen kuullut oikeussosiologiasta myös muita tulkintoja, mutta tunnistan Tolosen ajatuksen oikeussosiologian yhteiskunnallisesta ulottuvuudesta, joka tekee oikeuden ja yhteiskunnallisen toiminnan välille liiton ja siten tuo oikeudelliset ilmiöt osaksi yhteiskunnan toimintaa. Siitä näkökulmasta ajattelen oikeussosiologian olevan oikea viitekehys myös omalle työlleni sen vahvan sosiaali- ja terveyspalveluiden mukana tuoman yhteiskunnallisen yhteyden vuoksi.

Tutkimukseni tavoitteena on perehtyä yksilön oikeuteen henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja siihen, millä perustein tämän oikeuden voidaan nähdä olevan olemassa ja samalla täytyykö nämä perusteet Suomessa tällä hetkellä. Tutkimukseni on aiheeseensa nähden luonnollisen perusoikeuskeskittynyt. Tavoitteenani ei ole tutkimuksessa perehtyä tarkemmin perusoikeuksilla argumentointiin, vaan tavoitteenani on ennen kaikkea pohtia ja tutkia yksilön koskemattomuuden olemassa oloa ja merkitystä.

1.4 Lähteet ja tutkimuksen rakenne

Gradututkielmassani on käytetty lähteinä Suomen voimassa olevaa lainsäädäntöä, joista merkittävimpänä Suomen perustuslaki sekä sosiaali- ja terveydenhuoltolainsäädäntö. Lisäksi olen käynyt läpi edellä mainittujen lakien esitöitä. Näiden lisäksi olen käyttänyt oikeuskirjallisuutta apuna näiden ilmiöiden syvemmissä tutkimuksessa. Esimerkkien luonteisina tilanteen havainnollistajina olen käyttänyt jonkin verran tuomioistuimien ratkaisuja. Lisäksi olen käyttänyt tuomioistuimien ratkaisuja havainnollistaakseni, millaisia käytännön merkityksiä yksilön henkilökohtaiselle koskemattomuudelle on käytännön tuomioistuintoiminnassa annettu. Lähteitä etsiessäni olen käyttänyt useita erilaisia tiedonhakupalveluita mukaan lukien Edilex, erilaiset verkkohaut sekä kirjaston tiedonhakukanavat.

---

⁷ Tolonen, H. 2003. s.88-89.

Tutkielmani rakentuu niin, että kävin tutkielmani alussa läpi tutkimukseni taustaa, tutkimustehtävää ja rajouksia. Näiden lisäksi esittelin tutkimuksen teoreettisia lähtökohtia ja tutkimusmetodia. Kappaleessa kaksi esittelen yksilön henkilökohtaista koskemattomuutta Suomalaisessa oikeusjärjestelmässä ja sen mahdollisia rajoittamistilanteita.

Kappaleessa kolme kerron tarkemmin mitä on yksilön oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen nimenomaisesti sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön näkökulmasta. Käsittelen aihetta historian, kollisoiden ja käytännön kannalta. Neljännessä kappaleessa käsittelen sellaisia poikkeavia tilanteita, joissa yksilön henkilökohtainen koskemattomuus näyttäytyy rajoitetussa muodossa. Käsittelen tahdosta riippumattomia toimenpiteitä sekä vajaavaltaisten oikeuksia.

Viidennessä kappaleessa pohdin, miten oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja sen käytännön soveltaminen varmistetaan lailla säätämällä, tuomioistuintoiminnassa sekä tosiasiallisessa hallintotoiminnassa. Lisäksi käsittelen sitä, millaisia tulkinnan haasteita yksilön koskemattomuus käytännön tilanteissa aiheuttaa. Kuudennessa, eli viimeisessä kappaleessa, teen johtopäätöksiä työstäni suhteessa tutkimustehtävääni.

2 PERUSOIKEUDET OSANA LAINSÄÄDÄNTÖÄ

2.1.1 Suomalaiset oikeuslähteet

Suomessa paljon sovellettu oikeuslähdeoppi on Aulis Aarnion käsialaa. Aarnion oikeusläheteoria jakaa oikeuslähteet oikeuslähteiden velvoittavuuden perusteella. Hänen näkemyksensä mukaan oikeuslähteet voidaan jakaa kolmeen luokkaan. Ensimmäisessä luokassa ovat vahvasti velvoittavat oikeuslähteet, toisessa heikosti velvoittavat oikeuslähteet ja kolmannessa sallitut oikeuslähteet. Vahvasti velvoittaviksi katsotaan oikeuslähteet, joihin tuomarin pitää vedota, mikäli ne on tulkittavissa tilannetta koskeviksi. Sellaisia ovat laki sekä maantapa eli tapaoikeus.⁸

Heikosti velvoittavat oikeuslähteet sitovat tuomaria ratkaisutoiminnassa, mutta ne voidaan perusteluilla sivuuttaa. Heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin voidaan katsoa kuuluvaksi lain esityöt sekä tuomioistuinratkaisut. Lain esitöiden katsotaan ilmentävän lainsäätäjän tarkoitusta. Tuomioistuinratkaisuista käytetään pääasiassa korkeimpien oikeusasteiden ratkaisuja. Sallitut oikeuslähteet ovat oikeuslähteistä vähiten sitovia ja niihin voidaan viitata, mutta siitä, jos niihin ei viitata, ei aiheudu sanktioita. Sallitut oikeuslähteet voivat olla oikeuskirjallisuutta, yleisiä oikeusperiaatteita, arvoja, arvoarvostelmia, moraaliperiaatteita sekä reaalista harkintaa.⁹

Vahvasti velvoittavista oikeuslähteistä perusoikeuksilla on vielä erityinen asema. Niiden asema johtuu osittain siitä, että ne ovat hyvin perustavanlaatuisia ja universaaleja. Osittain se taas johtuu siitä, että niille ollaan annettu niin sanottu korotettu lainvoima. Korotettu lainvoima tulee siitä, että perustuslaki on vahvasti velvoittavaan normaalissa lainsäätämisyjärjestyksessä säädettyyn lakiin nähden ylemmän asteinen.¹⁰ Tämä on pohjana sille, miksi perusoikeudet saavat sellaisen merkityksen suomalaisessa oikeusjärjestelmässä, kuin mitä jatkossa tässä työssä esitän. Suomalaisten oikeuslähteiden merkitys on tärkeää ymmärtää, jotta voidaan nähdä missä kontekstissa perusoikeuksia, kuten yksilön henkilökohtaista koskemattomuutta tulkitaan.

---

⁸ Tolonen, H. 2004 s.22-23.

⁹ Tolonen, H. 2004. s.24-25.

¹⁰ Hallberg, P; Karapuu, H; Ojanen, T; Scheinin, M; Tuori, K & Viljanen, V-P. 2004. Kappaleessa Perusoikeuksien määrittely.

2.1.2 Perusoikeudet

Suomalaisen perusoikeusjärjestelmän aatteellinen lähtökohta on vapaudessa ja koskemattomuudessa. Suomalaisen perusoikeussysteemin tarkoituksiksi ollaan nähty yksilön suojaaminen julkisen vallan väärinkäytöltä. Nykyisessä järjestelmässä, jossa perusoikeuksien nähdään ulottuvan myös ihmisten välisiin, horisontaalisiin suhteisiin, tämä systeemi suojaa yksilöä myös muiden ihmisten ei toivotulta toiminnalta.¹¹

Perusoikeuksien oikeudellisesta merkityksestä ei ole olemassa tutkijoiden välistä yksimielistä näkökulmaa. Karkea jaon perusteella tutkijoiden perusoikeusnäkemykset voidaan jakaa suppeaan ja laajaan näkemykseen. Suppea perusoikeusnäkemys näkee oikeuksien velvoittavan vain valtiota ja velvoittaminen sisältää lähtökohtaisesti ajatuksen siitä, ettei valtio saa loukata yksilöiden oikeuksia. Suppeassa näkökulmassa valtio nähdään passiivisena toimijana. Laaja perus- ja ihmisoikeusnäkemys näkee valtiolla ja muilla julkista valtaa käyttävillä toimielimillä olevan velvollisuus suojata ja edistää perus- ja ihmisoikeuksia aktiivisilla toimilla. Tämän lisäksi kyseisten toimijoiden tulee olla rajaamatta yksilöiden oikeuksia. Oikeudet vapautteen ja tasa-arvoon nähdään toteutettaviksi oikeudellisessa mielessä, mutta myös käytännön tosiasiallisessa toiminnassa. Laaja perusoikeusnäkemys ulottaa perusoikeuksien velvoittavuuden julkisten tahojen lisäksi yksityisiin henkilöihin.¹²

Tämä aiheuttaa sen, ettei yksimielisyyttä perusoikeuksien sitovuudesta ja soveltamisen laajuudesta olla osattu muodostaa. Tästä on syntynyt laaja perusoikeuksien rooliin liittyvä keskustelu, jossa muun muassa Aarnio ja Helin edustavat maltillisempaa perusoikeuksien soveltamisen kantaa¹³. Aarnio on argumentoinut näkemystään muun muassa perusoikeuksien prima facie-luonteesta normeina. Aarnio näkee perusoikeudet avoimina ja epäspesifeinä, jotka tarvitsevat tuekseen lisäargumentteja¹⁴. Hän pelkääkin, että perusoikeuksia ylikorostetaan, mistä aiheutuu se, että oikeuden ennustettavuus kadotetaan. Tähän Aarnio näkee syynä uuden oikeuslähdeopin instrumentaalisen tuen puuttumisen. Instrumentaalisen tuen nähdään syntyvän virallisessa järjestyksessä

---

¹¹ Koivisto, I. 2018. s.631.

¹² Hallberg, P; Karapuu, H; Ojanen, T; Scheinin, M; Tuori, K & Viljanen, V-V. 2004. Kappaleessa Perusoikeuksien yleinen oikeudellinen merkitys: Suppea ja laaja perusoikeusnäkemys.

¹³ Helin, M. 2012. s.30.

¹⁴ Aarnio, A. 2006. s.314.

annetuilla säädöksillä ja periaatteilla, joilla on pohjaa ennakkoratkaisuissa tai jotka löytävät pohjansa säädetyistä laista¹⁵.

Markku Helin näkee Aarnion tavalla perusoikeuksien tulkinnan haasteellisena, sillä kokee perusoikeuksien vahvan tulkinnan luovan epävarmuutta ja ennustamattomuutta perusoikeusargumentaatioon. Samalla hän kumminkin näkee, että perusoikeustulkinnolle pitäisi oikeustieteen keinoin löytää uusi suunta, joka tuottaisi toivottavampia lopputuloksia.¹⁶ Kenties yhtä vahvimmita vastakkaisista näkemyksistä edustavat Neuvonen ja Rautiainen, jotka ovat tulkinneet perinteisten perusoikeuksien lisäksi niin sanottuja implisiittisiä perusoikeuksia, joita ei olla suoraan perustuslailla säädetty¹⁷.

Aarnio on katsonut, että paikoin perusoikeuksilla on niin sanottu kvasi-rooli. Rooli näkyy siinä, että perusoikeus näyttäytyy lähtökohtaisesti siltä, että se voisi sopia tilanteen argumentiksi, mutta käytännössä tilanteen lähempi tarkastelu osoittaa, että samaan ratkaisuun päädytään normaalilla oikeuslähdeopilla. Tämä tulkinta tekee käytännössä perusoikeusmyönteisen tulkinnan tarpeettomaksi.¹⁸ Aarnion ajatus voidaan toisaalta nähdä yhteneväisenä sellaisen näkemyksen kanssa, joka näkee perusoikeudet oikeuksina, jota normaali lainsäädäntö täydentää. Muun muassa Raimo Siltala kuuluu tutkijoihin, jotka näkevät perusoikeudet laajemmin perusoikeudet laajan perusoikeusnäkemyksen mukaisesti vahvoina ratkaisuperusteina.¹⁹ Raimo Siltalan näkemykset perusoikeuksien roolista ratkaisuperusteena mukailevat perustuslain säännöksiä perustuslain etusijasta.

Markku Helin on kokenut perusoikeuksilla argumentoinnin yhdeksi haasteeksi perusoikeuksien muuttuneen horisontaalivaikutuksen. Helin on nähnyt horisontaalivaikutuksen olevan ainoastaan perusoikeusdiskurssin kaltainen rakennelma, eikä niinkään normin asteinen sääntely. Tämän takia Helin on nähnyt horisontaalivaikutuksen luovan epätoivottua oikeuskäytännön arvaamattomuutta.²⁰ Arvaamattomuuden ollaan pelätty näkyvän muun muassa täysin ennakoimattomina tuomioistuinratkaisuin.

---

¹⁵ Aarnio, A. 2006.s.337-338.

¹⁶ Helin, M. 2012. s.30.

¹⁷ Neuvonen, R. & Rautiainen, P. 2015. s.29.

¹⁸ Aarnio, A. 2006. s.322.

¹⁹ Aarnio, A. 2006. s.314.

²⁰ Helin, M. 2012. s.2-3.

Toisaalta perusoikeusnäkemyksetkään eivät ole täysin toistensa kaltaisia, sillä perusoikeuksilla ollaan nähty argumentaatioissa useita eri rooleja. Yksi näistä rooleista on karsintavaikutus, joka tarkoittaa perusoikeuksien vastaisien ratkaisuvaihtoehtojen poiskarsimisen mahdollisuutta tuomioistuinratkaisuihin. Tämä on kapea tulkinta, jolla ei ole varsinaista argumentaatiovaikutusta. Toinen mahdollinen rooli on optimointivaikutus, jolla tarkoitetaan mahdollisuutta käyttää perusoikeuksia siihen, että mahdollisista ratkaisuvaihtoehdoista valitaan parhaiten perusoikeuksia toteuttava ratkaisu. Jos tapauksessa perusoikeuksilla nähdään olevan valintavaikutus, perusoikeuksia ei tarvitse ottaa huomioon vielä tapauksen valmisteluvaiheessa. Toisaalta jos perusoikeuksilla nähdään olevan argumentaatiovaikutus, tulee tapauksessa huomioida jo valmisteluvaiheessa perusoikeudet. Vahvimmillaan argumentaatiovaikutuksen voidaan nähdä tarkoittavan sitä, että muut lait tulee tulkita aina perusoikeuksista käsin.²¹ Tämä on hyvin vahva perusoikeuden tulkinta ja se voidaan nähdä yhteneväksi laajan perusoikeustulkinnan kanssa.

Perusoikeuksia ei voida perusoikeuksien esitöiden perusteella asettaa järjestykseen niiden ensisijaisuuden tai tulkintajärjestyksen perusteella. Tämä tekee muun muassa kollisiotilanteet haastaviksi. Sen sijaan perusoikeuksilla voidaan nähdä olevan erilaisia sitovuustasoja sen perusteella, mihin muotoon perusoikeus on kirjattu. Tästä näkökulmasta kaikista vahvimmiksi ja näin ollen sitovimmiksi voidaan nähdä perusoikeusrajoituskiellot. Perusoikeusrajoituskieltoihin kuuluu Suomen kansalaisen luovuttamisen kieltäminen. Tämän perustuslain 9 §:n mukaan ”*Suomen kansalaista ei saa estää saapumasta maahan, karkottaa maasta eikä vastoin tahtoaan luovuttaa tai siirtää toiseen maahan.*”. Toiseksi vahvimpiin kieltoihin ollaan katsottu kuuluvan rajoituslausekkeettomat oikeudet, kuten uskonnon ja oman tunnon vapaus. Nämä 11 §:n oikeudet turvataan säätämällä jokaisella olevan uskonnon ja oman tunnon vapaus. Kolmanneksi sitovimmiksi perusoikeuksiksi ollaan nähty lakivarauksia tai viittauksia sisältävät oikeudet, kuten henkilötietojen suoja. Tällaisissa perusoikeuksissa säädetään, että oikeudesta säädetään tarkemmin lailla. Vähiten sitoviksi perusoikeuksiksi ollaan nähty tavoitteiksi kirjatut perusoikeudet, kuten julkisen vallan velvoite turvata oikeus terveelliseen ympäristöön.²² Perusoikeuksien välisiä sitovuuseroja tulkitaan muun muassa kollisio- eli perusoikeuksien ristiriitatilanteissa. Perusoikeuksien kollisioita käsitellään enemmän kappaleessa 3.4.

---

²¹ Helin, M. 2012. s.21.

²² Saraviita, I. 2005. s.67.

Siitä huolimatta, että oikeus koskemattomuuteen ollaan säädetty ensisijaisesti antamalla jokaiselle oikeus koskemattomuuteen, kuuluu oikeus koskemattomuuteen perusoikeusrajoituskieltoihin. Syy, miksi koskemattomuus tulee nähdä perusoikeusrajoituskieltona löytyy oikeiden kolmannelta momentista, jossa säädetään, ettei yksilön koskemattomuuteen saa puuttua mielivaltaisesti tai eikä ilman laissa säädettyä perustetta.

Perusoikeudet ovat lainsäädännössä erityisessä asemassa, niiden ylemmän asteisuuden takia. Miten näiden perusoikeuksien toteutuminen voidaan käytännössä taata? Perusoikeuksia ollaan jaoteltu vuosisatojen kuluessa myös monin muin tavoin. Yksi perusoikeuden kokonaisuudistamisessa mukana olleista jaotteluista, joka monissa muissakin yhteyksissä tunnettu, on perusoikeuksien nelijaottelu. Nelijaottelu jaottelee oikeudet sisältönsä ja historian perusteella. Jaottelun neljä luokkaa ovat vapausoikeudet ja oikeusturva, taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet, tasa-arvoisuus- ja osallistumisoikeudet. Näistä tutkimuksemme aihe, eli oikeus koskemattomuuteen kuuluu luokista ensimmäiseen ja samalla vanhimpaan eli vapausoikeuksien ja oikeusturvan osioon.²³

Perusoikeudet ovat lainsäädännössä erityisessä asemassa niiden ylemmän asteisuuden vuoksi. Miten oikeuksien toteutuminen voidaan sitten käytännössä taata? Pääasiassa perusoikeuksien toteutumista suojataan eduskunnan ja perustuslakivaliokunnan tekemällä hallituksen esityksiin sisältyvällä lakiehdotuksien valvonnalla. Perusoikeussäännökset ovat sellaisinaan rinnastettavissa muihin lakitason säännöksiin, joskin korkeamman asteisina normeina. Näin myös tuomioistuimet ja viranomaiset voivat pitää perusoikeuksia suoraan sovellettavana oikeutena heidän päätöksenteossaan. Perustuslain 106 §:ssä säädetään perustuslain etusijasta suhteessa normaali lainsäädäntöjärjestyksessä säädettyyn lakiin. Sen perusteella tuomioistuomissa tulee kyetä huomioimaan mahdolliset lakien ristiriidat perusoikeussäännöksiin nähden, jolloin perusoikeussäännökset menevät normaali lainsäädäntöjärjestyksessä säädetyn lain edelle myös lain tulkinnassa.²⁴

Onko tämä lailla säätäminen sitten katsottavissa riittäväksi tavaksi suojata perusoikeuksia? Lailla säätäminen toki velvoittaa kansalaisia ja julkisia instansseja,

---

²³Hallberg, P; Karapuu, H; Ojanen, T; Scheinin, M; Tuori, K & Viljanen, V-V. 2004. Kappaleessa Perusoikeuksien luokittelu niiden sisällön perusteella.

²⁴ Saraviita, I. 2005. s.69.

mutta samalla mietin voimassa olevan tosiasiallisesti käytännössä näkyvän oikeuden olevan eri lainsäädäntöä kuin kirjoitettu lainsäädäntö. Myös maantapa katsotaan osaksi velvoittavaa oikeutta²⁵ ja ajoittain lait jäävät laajalti toteutumatta ja niin sanotusti sammuvat maantavan tullessa sovellettavaksi oikeudeksi. Siitä syystä mietinkin, miten perusoikeuksia vahvistava laki säädettäessään saisi aseman, jossa se otettaisiin osaksi maantapaa ja samalla siitä tulisi ymmärrettyä ja sovellettua oikeutta. Erinomainen esimerkki on kappaleessa 3.1. enemmän käsittelemäni implisiittinen eli piilevä oikeus yksilön itsemääräämisoikeuteen. Tämän oikeuden on nähty olevan sovellettavaa oikeutta, vaikkei sitä ole lailla säädetty. Kuinka voitaisiin taata muiden lailla ratifioitujen oikeuksien sovellettavuus ja hyväksyttävyyys samalla tavalla?

Myös vahvemman asteisia perusoikeuksia rajoittaneita lainsäädäntötoimia on paikoitellen säädetty normaalissa lainsäätämisyjärjestyksessä, sillä lainsäädäntötoimen on katsottu toteuttavan perustuslain 22 §:n tavoitesäännöstä: ” *Julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista*”. Tällaisia lainsäädäntötoimia ovat olleet myös jotkin henkilökohtaisen koskemattomuuden rajoittamista koskeneet lainsäädäntötoimet.²⁶ Tutkimusaineiston perusteella jää epäselväksi, missä tämän tulkinnan mukaan menee raja, jossa perusoikeusrajoituksesta tulisi säätää perustuslainsäätämisyjärjestyksessä. Useiden eri lähteiden mukaan on kumminkin ensisijaista, ettei perusoikeuksien ydinalueeseen saa puuttua missään rajoitustilanteessa.²⁷

Perustuslakeussäännökset ollaan muotoiltu perustuslakiin lyhyesti ja ytimekkäästi, mutta samalla hyvin abstraktisti.²⁸ Perusoikeuksia ja niiden merkitystä on pyritty konkretisoimaan yksityiskohtaisilla käytösäännöillä normaalissa laissa. Näissä tapauksissa perusoikeuden täsmällisen merkityksen voidaan katsoa olevan perusoikeussäännöksen ja sen toteuttamiseen liittyvän erityislainsäädännön kokonaismerkityksessä.²⁹ Esimerkiksi henkilökohtaisen koskemattomuuden konkretisoivia säädöksiä voidaan katsoa olevan poliisilaki (872/2011), rikoslaki (39/1889), pakkokeinolaki (806/2011) ja useat hallinto-oikeudelliset säännökset³⁰. Tässä työssä keskityn pääsääntöisesti sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön

---

²⁵ Tolonen, H. 2004. s.144.

²⁶ Saraviita, I. 2005. s.73.

²⁷ Saraviita, I. 2005. s.210-213.

²⁸ Neuvonen, R. & Rautiainen, P. 2015. s.28.

²⁹ Saraviita, I. 2005. s.75.

³⁰ Saraviita, I. 2005. s.238 ja Husa, J; Pohjolainen, T. 2014. s.143.

eritysnormiston tekemisiin perusoikeuksien täsmennyksiin. Katson, että näitä normeja ovat muun muassa säädökset, joissa säädetään perusoikeuksien rajoituksista (tahdosta riippumattomista toimenpiteistä) sekä tehdään lisäyksiä perustuslain säätämään oikeuteen henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, kuten esimerkiksi laissa potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992 säädetään. Nämä lait ja säädökset siis ikään kuin täsmentävät, mitä perustuslain oikeus koskemattomuuteen tietyissä eriteltyissä konteksteissa tarkoittaa, jottei lain yleinen kirjoitusasu jättäisi laille liikaa tulkinnan varaa. Mielenkiintoista on, jääkö lainsäädännön ulottumiin toimintaa, joka tulisi normein olla säädelty.

2.1.3 Perusoikeusrajoitukset

Perusoikeudet ovat asemansa puolesta tarkoitettu universaaleiksi, kaikkia koskeviksi oikeuksiksi. Siitä huolimatta perusoikeuksia voidaan kuitenkin rajoittaa, mutta vain tarkoin edellytyksin. Perustuslain säädöksiä rajoittaminen on mahdollista myös niissä tilanteissa, joissa perusoikeussäännöksessä ei olla mainittu erikseen mahdollisuutta kyseisen oikeuden rajoittamisesta. Syitä miksi yksilön perusoikeuksia voidaan rajoittaa ovat muun muassa perusoikeuksien kollisiotilanteet (joita käsitellään tarkemmin luvussa 3.4) tai muut painavat syyt, kuten yhteiskunnallisten intressien takia.³¹

Perusoikeuksien rajoittamista rajoittaa se, että rajoitusten tulee aina perustua eduskunnan säätämään lakiin. Kuten jo aiemmin kävi ilmi, joissain tapauksissa laki tulee säätää normaalissa lainsäätämisyjärjestyksessä ja joissain tapauksissa voidaan edellyttää perustuslainsäätämisyjärjestystä. Tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä ei voida säätää rajoituksesta, joka osuu perusoikeuden keskeisimpään sisältöön. Lisäksi rajoitusten tulee olla tarkkarajaisia ja täsmällisesti määritettyjä. Syyn miksi rajoitus tehdään, tulee olla hyväksyttävä ja lähteä yhteiskunnallisesta tarpeesta. Perusoikeuden rajoituksen tulee olla suhteellisuusvaatimuksen mukainen ja sitä säädettäessä tulee turvata riittävät oikeusturvajärjestelyt. Vaikka rajoitus on mahdollinen Suomen perusoikeuksien osalta, ne eivät saa rikkoa tai olla ristiriidassa Suomen ratifioimien kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kanssa.³² Perusoikeuksiin sisältyvää delegointikieltoa ollaan perusteltu muun muassa sillä, että näin perusoikeuksiin liittyvä

---

³¹ Hallberg, P; Karapuu, H; Ojanen, T; Scheinin, M; Tuori, K & Viljanen, V-V. 2004. Kappaleessa Perusoikeussuojan ehdottomuus ja suhteellisuus.

³² Saraviita, I. 2005. s.210-213 ja s.110.

lainsäädäntö tulee olemaan eduskunnan ja perustuslakivaliokunnan valvonnassa.³³ Perusoikeuksien rajoittaminen sisältää monia eri kriteereitä, sillä perusoikeuksien rajoittamisen nähdään olevan niin sanotusti viimeinen keino, mikäli muilla keinoin ei kyetä saamaan riittävää lopputulosta.

Perusoikeuksiin kuuluvaa perusoikeuksien rajoitusten kieltoa, jossa kielletään perusoikeuksien ydinalueeseen ulottuvat rajoitukset, selkeitä rajoja ei olla tarkasti kyetty osoittamaan.³⁴

Lavapuro on nähnyt, ettei perusoikeuksien ydinalueella ole Suomessa todellisuudessa lainsäätäjän harkintavaltaa rajoittavaa vaikutusta. Tätä Lavapuro on perustellut sillä, että hänen kokemuksensa mukaan perustuslakivaliokunta ei ole kaikkien perusoikeuksien kohdalla ole tunnustanut perusoikeuksien ydinaluetta siellä, missä sen olisi pitänyt se tunnustaa.³⁵ Tämä puolustaisi sitä, ettei ydinalueen rajoja todella ole mahdollista palauttaa johonkin selkeään määritelmään.

Metsäranta on nähnyt perustuslakivaliokunnan joidenkin ratkaisujen osoittaneen, että perustuslakivaliokunta pitää itse perusoikeuksia enemmän pääsääntöinä ja perusoikeusperiaatteina kuin varsinaisina normeina niiden ehdottomasti suojellusta ytimeistä puhumattakaan. Tulkinta saattaa aiheutua myös perusoikeuksien useista mahdollisista tulkinnoista, jotka voivat aiheuttaa erimielisyyttä itse oikeuden toteutumisesta. Metsäranta on nähnyt, että perusoikeuden ydinalueen koskemattomuus on hyvin lähellä suhteellisuusvaatimusta. Se, kuinka läheisiä nämä ovat suhteessa toisiinsa, riippuu oikeudesta. Pääpiirteissään perusoikeuden koskemattomuusvaatimuksen ja suhteellisuusvaatimuksen keskeinen ero on sitä vaikeampi erottaa toisistaan mitä haastavampaa perusoikeuden ydinalueen määrittely on.³⁶

Joihinkin ihmisryhmiin liittyy asemaan kuuluvia perusoikeuksien rajoituksia. Esimerkiksi virkamiehen ajoittain keskimääräistä pidemmälle meneviä perusoikeusrajoituksia ollaan perusteltu virkaan nimittämisen yhteydessä virkamiehen antamalla suostumuksella. Suostumus virkaan ottamiseen ollaan katsottu samalla suostumukseksi perusoikeusrajoituksiin. Tämän ajatuksen taustalla on ajatus siitä, että

---

³³ Saraviita, I. 2005. s.112.

³⁴ Helin, M. 2012. s.18.

³⁵ Lavapuro, J. 2010. s.249-250.

³⁶ Metsäranta, T. 2015. s.108.

virkamies voisi vapaaehtoisesti luopua perusoikeuksistaan.³⁷ Viljanen on nähnyt tämän viranhaltijan perusoikeuteen kajoamisen viran vastaan ottamiseen liittyvänä suostumuksena pulmallisena, sillä viranhaltijan hakemusta virkaan on haastavaa lähteä luontevasti ulottamaan suostumukseksi virkaan liittyviin perusoikeuden rajoituksiin. Rajoitus tuottaa haasteita myös siitä syystä, ettei siitä ei olla erikseen säädetty lailla.³⁸

2.1.4 Suostumuksen merkitys perusoikeuksien rajoittamisessa

Yksi sosiaali- ja terveydenhuollossakin keskeinen kysymys perusoikeuden rajoittamisen kannalta, on suostumuksen merkitys perusoikeussäännöksiä rajoittamisen perusteena. Perustuslaki ei itsessään ota kantaa siihen, voiko yksilö luopua vapaaehtoisesti perusoikeussuojauksestaan antamalla viranomaiselle tai toiselle yksityiselle henkilölle luvan oman perusoikeutensa rajoittamiseen.³⁹ Tällaisia tilanteita voisi sosiaali- ja terveydenhuollossa olla esimerkiksi suljettuun laitoshoittoon meneminen suostumuksen nojalla.

Saraviita on pohtinut, että näistä tilanteista, joissa yksilö antaisi oikeuden oman perusoikeutensa rajoittamiseen, tulisi säätää lailla. Ongelmaksi tuleekin se, onko mahdollista, että laki säädetään normaalissa lainsäätämisyjärjestyksessä, sillä kyseessä on kaiken kaikkiaan perusoikeuden rajoitus, vaikkakin yksilön oman suostumuksen pohjalta.⁴⁰

Viljasen mukaan alun perin rikosoikeudesta tuttu oppi loukatun suostumuksesta, joka voi tietyissä tilanteissa poistaa teon oikeudenvastaisuuden, näkyy myös julkisoikeuden puolella katsottaessa yksilön suostumuksen riittävän perusteeksi perusoikeuteen kajoamiselle.⁴¹ Rikosoikeudessa suostumusta ei olla voitu katsoa päteväksi tilanteissa, joissa vahinkoseuraukset ovat olleet vakavat tai korvaamattomat. Näissä tilanteissa esimerkiksi pahoinpitelyn ei olla nähty olevan rikos, joka olisi oikeutettavissa suostumuksen perusteella. Näin ollen voidaan katsoa, että yksilön oikeutta henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei ainakaan sen räikeimmissä muodoissa voida

---

³⁷ Hallberg, P; Karapuu, H; Ojanen, T; Scheinin, M; Tuori, K & Viljanen, V-P. 2004. Kappaleessa Virkamiesten perusoikeudet.

³⁸ Viljanen, V-P. 2001. s.108.

³⁹ Saraviita, I. 2005. s.182.

⁴⁰ Saraviita, I. 2005. s.183.

⁴¹ Viljanen, V-P. 2001. s.107.

katsoa oikeudeksi, jota voitaisiin lähteä rajoittamaan asianomaisen suostumuksella.⁴² Onko tämä se, mitä voitaisiin katsoa perusoikeuden rajoittamattomaksi ytimeksi?

Suostumuksen riittävyyttä perusoikeuksiin kajoamisen perusteena voidaan puolustaa sillä, että suomalainen perusoikeusjärjestelmä rakentuu yksilön itsemääräämisoikeuden ympärille, jolla ei varsinaista säädetyn perusoikeuden asemaa ole. Tästä näkökulmasta katsottuna, voitaisiin ajatella, että yksilön oikeus määrätä omasta itsestään olisi riittävä peruste myös yksilön määräämiselle myös omista perusoikeuksistaan luopumiselle.⁴³

Jottei kysymys suostumuksen pätevydestä olisi liian yksinkertainen, suostumukselle ollaan terveydenhuollossa määritetty kahdeksan eri muotoa, jotka ovat kaikki yhtäläillä päteviä. Suostumus voidaan tämän perusteella antaa kirjallisena potilaan allekirjoittamana suostumuksena, suullisena suostumuksena, asiayhteydestä ilmenevänä suostumuksena, suullisena tai kirjallisena kertasuostumuksena, erilaisien kieltojen perusteella tai kieltämättömyyden perusteella. Näiden lisäksi joissain tapauksissa esimerkiksi tietoja voidaan luovuttaa suostumuksesta riippumatta palvelun perusteella. Sähköisen lääkemääräyksen tietojen antaminen taas on erikseen kiellettävä, joka on itsessään yksi suostumuksen alalaji.⁴⁴ Kuten suostumuksen eri määrästä on huomattavissa, on erilaisten suostumuksien ja suostumuksien muotojen määrä huima, mikä luonnollisesti haastaa niiden käytännön hallinnointia.

Perusoikeusvaliokunta on lausunnossaan 48/2014 vp käsitellyt suostumusta kliiniseen lääketutkimukseen. Suostumuksen antamisessa tärkeäksi ollaan nähty muun muassa se, että yksilöllä on tiedossaan mihin kaikkeen hän suostumuksen antaessaan sitoutuu. Esimerkiksi tutkimustilanteessa yksilön täytyy olla tietoinen, mihin kaikkeen hänestä otettuja tietoja käytetään. Samoin lausunnossa ollaan edellytetty, ettei suostumusta saa käyttää mihinkään muuhun, kuin mihin sen käyttäminen on välttämätöntä. Yksilöllä tulee olla tieto myös siitä, että suostumuksen peruuttaminen ei peruuta jo tehtyjä tutkimuksia tai toimenpiteitä. Tällaista lausuntoa voisi pitää suostumuksen roolia korostavana perusoikeuksien rajoittamistilanteissa.

Mielenkiintoista on myös pohdinta siitä, onko yksilön perusoikeuksien suojaaminen lain sananmuodon mukaisesti käsitteellisesti velvoitettua ainoastaan tilanteissa, joissa

---

⁴² Viljanen, V-P. 2001. s.109.

⁴³ Viljanen, V-P. 2001. s.108.

⁴⁴ Voutilainen, T. 2011. s.20.

yksilön oikeutta rajoitetaan tahdon vastaisesti.⁴⁵ Jos suostumuksen katsotaan oikeuttavan perusoikeuksien rajoitukset, on se ymmärrettävissä ettei haluttu rajoitus ole rajoitus lainkaan. Tässä tilanteessa mielestäni tulisi pohtia, millaisissa tilanteissa yksilö ei todellisuudessa haluaisi tulla suojatuksi oman perusoikeutensa näkökulmasta. Tulisiko tämän tulkinnan mukaan yksilön siis aktiivisesti olla fyysistä välivaltaa vastaan, jotta hän on oikeutettu oman perusoikeutensa suojaamiseksi? Vai voidaanko tehdä yleinen olettaus, ettei yksilö halua joutua väkivallan kohteeksi ja suojata tätä perusoikeutta sen perusteella?

Samalla kuitenkin mieleeni herää esimerkkejä, joissa yksilön henkilökohtaisen koskemattomuuden oikeutuksen tulkinta voi tulla haasteelliseksi. Jos oletettaisiin, että perusoikeuksien suoja ulottuu myös horisontaalisiin (kts. kappale 3.5.2) yksilöiden välisiin suhteisiin, tulee kysymys kaikesta fyysisestä läheisyydestä kyseenalaiseksi useissa tilanteissa. Etenkin jos oletetaan ettei yksilöä suojata ainoastaan perusoikeuden tahdonvastaiselta rajoittamiselta, vaan ylipäänsä kaikelta rajoittamiselta. Toki tässä kohtaa voidaan palata keskusteluun yksilön suostumuksesta, mutta silloin palaamme jälleen kysymyksen äärelle siitä, miten yksilön suostumus voidaan todentaa ja onko se todellisuudessa adekvaatti perusoikeuden rajoittamisen mahdollistaja.

Ongelmalliseksi ihmisen suostumuksen edellytyksin säädettävät perusoikeusrajoitukset tekee se, että suojarajoituksen kohteen tahdon muodostuksen vapaudesta ja aitoudesta ei aina voi olla riittävän varma. Säädettäessä perusoikeusrajoitusta sillä ehdolla, että konkreettisesti tilanteessa saadaan rajoituksen kohteen lupa toimenpiteelle, tulisi varmistaa, että luvan antajan tahto on vapaa, eikä rajoituksen tekevä virkamies voi luvan antajaa painostaa. Ongelmana on myös se, ymmärtävätkö rajoitukseen suostuvat toimenpiteensä merkityksen.⁴⁶

Perusoikeusvaliokunta on lausunnossaan 27/1998 toisaalta todennut, että yksilön suostumuksella ja suostumuksen muodolla on merkitystä perusoikeusrajoituksen tullessa kysymykseen. Samalla perusoikeusvaliokunta on todennut, ettei millaisessa tahansa asiassa asiaa voida jättää suostumuksen varaan puhuttaessa perusoikeussuojasta ja sen rajoittamisesta. Se, että perusoikeussuoja olisi perusoikeuksien kohdalla rajoitettavissa maininnalla yksilön suostumuksen saamisen edellytyksestä, ei olla nähty

---

⁴⁵ Saraviita, I. 2005. s.183.

⁴⁶ Saraviita, I. 2005. s.184.

kestävänä ratkaisuna. Jää epäselväksi, millaisia ovat ne tilanteet, joissa yksilön suostumus olisi riittävä ja missä tilanteissa taas katsotaan, ettei yksilön suostumus muodostaan riippumatta ole riittävän relevantti oikeuttaakseen perusoikeuden rajoituksen.

Suostumuksen riittävyys perusoikeuksiin kajoamisessa ei saavuta tutkijoiden ja laintulkitsijoiden yksimielistä kantaa. Sellaisissa teoreettisissa tilanteissa, että suostumuksen katsottaisiin riittävän perusoikeuden rajoittamisen edellytykseksi, vaatisi suostumuksen riittävyys huomattavia täsmennyksiä ja rajoituksia. Suostumuksen ajallista ulottuvuutta tulisi pystyä rajaamaan niin, ettei suostumus ole toistaiseksi voimassa oleva, vaan sillä on selkeä alkamis- ja loppumisaika. Esimerkiksi Saksassa perusoikeudet ollaan asetettu luopumusmahdollisuuksien kannalta eri asemaan sisältönsä perusteella. Ihmisten suostumuksen ollaan nähty voivan koskea pääasiassa oikeuksia, joilla rajoitetaan yksilön autonomiaa.⁴⁷

Mietittäessä mahdollisuutta sille, että suostumuksen voitaisiin nähdä riittävän perusteeksi perusoikeuteen kajoamiselle, on tärkeää pohtia, millaisia vaatimuksia suostumukselle tulee antaa, jotta sen voidaan nähdä olevan pätevä. Rikosoikeudessa oikeudenvastaisuuden poistavalta loukatun suostumukselta vaaditaan sitä, että loukattu on antanut suostumuksen etukäteen, täsmällisesti ja vapaaehtoisesti. Näiden lisäksi suostujan tulee olla ymmärtänyt suostumuksen sisällön ja merkityksen, mikä sisältää sen, että suostujalta vaaditaan riittävää kypsyyttä ja terveyttä suhteessa suostumuksen antamiseen. Vaikka suostumukselle on annettu useita kriteereitä, joilla se voidaan katsoa voimassa olevaksi, on joissain tapauksissa oletettua suostumusta siitä huolimatta pidetty riittävänä.⁴⁸

Koen, että riittävä kypsyys ja terveys suostumuksen antamiselle on hyvin tulkinnanvarainen käsite ja olisi yhteisen ymmärryksen ja käsityksen kannalta tärkeää, ettei ilmaisu olisi tulkittavissa niin moniulotteisesti. Mietittäessä esimerkiksi lapsia; minkä voidaan nähdä olevan riittävä kypsyys tai ikä, jolloin lapsi voi antaa oman suostumuksensa, vai onko se riippuvainen suostumuksen sisällöstä? Yleisenä ikärajana, jolloin lasta tulee kuulla häntä koskevista asioista on ollut 12 vuotta tai lapsen ikätason mukaisesti jo ennen sitä. Koskettaako tämä sama ikäraja myös suostumuksen antamista?

---

⁴⁷ Viljanen, V-P. 2001. s.109-110.

⁴⁸ Viljanen, V-P. 2001. s.110.

Myös terveyden määritelmä on moniulotteinen, eikä ota kantaa siihen, onko kyseessä ainoastaan tilanteet, joissa yksilön ei voida katsoa olevan enää vastuussa tekemisistään vai riittääkö huomion alentuminen siihen, ettei yksilön voida enää katsoa olevan kykenevä suostumuksen antamiseen?

Kirsi Pollari on käsitellyt vastavalmistuneessa väitöksessään ”Lapsipotilaan päätöksentekokyky ja sen arviointi” alaikäisen potilaan itsemääräämisoikeuden taustalla olevia teoreettisia, oikeudellisia ja ammattikulttuurisia lähtökohtia. Pääasiassa lapsen päätöksentekokyvyn tasoa arvioi lasta hoitava lääkäri ja siksi paljon riippuu lääkärin ja lapsen välisestä vuorovaikutuksesta. Vuorovaikutuksen lisäksi päätöksentekokykyä arvioidessa on otettava huomioon lapsen kognitiiviset kyvyt sekä elämäkokemus. Paljon vaikuttaa myös se, paljonko lapsella on aikaa asian käsittelyyn ja ymmärtämiseen.⁴⁹ Tutkielman valmistuessa väitöstä ei ollut vielä kokonaisuudessaan julkaistu. Tutkielman julkaisu tuo varmasti arvokasta tutkimustietoa lapsiasiakkaiden suostumuksen riittävyyden tulkitsemiseen.

Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan ottanut kantaa siihen, ettei julkisen vallan käyttö voi virkamiehen toiminnassa perustua ainoastaan suostumukseen tilanteessa, jossa laissa ei olla säädetty nimenomaisesta toimivallasta (PeVI 19/2000vp). Myöskään laissa oleva maininta suostumuksen vaatimuksesta ei näin ollen riitä perusoikeuksiin kajoamisen oikeutukseen, vaan laissa tulee olla erikseen säädetty toiminnon oikeuttamisesta. Suostumuksella voi olla näin ollen merkitystä ainoastaan suhteellisuusarvioinnissa mietittäessä rajoituksen laajuutta.⁵⁰

Johtopäätöksenä voitaneen todeta, että suostumuksella on merkitystä perusoikeuksien rajoituksessa. Siinä, millaisia oikeuksia suostumuksella rajoitettavat oikeudet ovat, on suuri merkitys. Suostumuksen muoto ja tapa on syytä huomioida rajoitustilanteissa, mutta etenkin terveydenhuollossa suostumusta ollaan tulkittu muodosta riippumatta.

---

⁴⁹ Lapin yliopiston verkkojulkaisu. Luettu osoitteessa: www.ulapland.fi/news/Vaitos-Lapsipotilaan-paatoksentekokyky-ja-sen-arviointi/38382/cadbe9d6-4468-4942-8545-754bfbeb2b25.

⁵⁰ Viljanen, V-P. 2001. s.114.

3 YKSILÖN OIKEUS HENKILÖKOHTAISEEN KOSKEMATTOMUUTEEN

3.1 Mitä on yksilön oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen?

”Oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen

Jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.

Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti.

Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuimien. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla.” (Perustuslaki 731/1999, 7 §)

Suomen perustuslaki sääntelee 7 §:ssä yksilöllä olevan oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen sekä turvallisuuteen. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttuminen ilman laissa säädettyä perustetta ollaan kriminalisoitu yhtäläisesti kuin vapauden riistokin. Vaikka perustuslain 7 § koskee niin oikeutta elämään, henkilökohtaista vapautta, oikeutta koskemattomuuteen ja turvallisuuteen sekä kieltoa kuolemanrangaistukseen tai muuhun ihmisarvoa loukkaavaan kohteluun, tässä työssä eriytämme näistä vain oikeuden koskemattomuuteen, emmekä perehdy tämän enempää pykälässä mainittuihin muihin oikeuksiin.

Perustuslain 7 §:ää pidetään yhtenä tärkeimpänä perusoikeutena, sillä muiden oikeuksien toteutuminen on mahdollista vasta 7 §:n toteutumisen jälkeen. Tämä näkemys on voimassa etenkin siksi, ettei ilman oikeutta elämään, voi olla esimerkiksi oikeutta uskonvapauteen. Koskemattomuus kuuluu muiden 7 §:n oikeuksien tapaan

merkittävimpiin oikeuksiin, sillä sekin olemassa olollaan mahdollistaa monia muita oikeuksia, vaikka mahdollistuu vasta oikeuden elämään jälkeen.⁵¹

Oikeus yksilön henkilökohtaiseen koskemattomuuteen on tullut perustuslakiin hallituksen esityksestä perustuslaiksi (309/1993 vp) vasta vuonna 1993. Tällöin hallitus on perustellut uuden perusoikeuden nimeämistä perustuslakivaliokunnan uudella tulkintakannalla, jossa perusoikeuksien merkitys oli tullut näkyviin aiemmasta poikkeavalla tavalla. Perusoikeuden lisäämistä perustuslakiin perusteltiin niin ikään ihmisoikeussopimuksien mukaisuudella.⁵² Muutoin hallitus katsoi oikeuden olleen jo käytössä aiemmin, mutta se oli silloin johdettu 6 §:n henkilökohtaisen vapauden suojasta.

Vaikka henkilökohtaisen vapauden suojan on katsottu periytyneen uuteen perustuslakiin eri nimellä lähes muuttumattomana, on henkilökohtaisen koskemattomuuden käsitteessä silti hieman eri kaiku. Vaikka jo aiemman hallintomuodon aikana katsottiin, että yksilöllä oli oikeus elämään ja vapauteen, on vielä vuosina 1935 ja vuonna 1950 säädetty normaalissa lainsäätämisyjärjestyksessä laeista liittyen pakolliseen kastroimisesta ja sterilisoimiseen tietyissä tilanteissa. Nämä henkilökohtaiseen koskemattomuuteen kajoavat rajoitukset ollaan nähty mahdollisiksi olemassa olleista perusoikeuksista huolimatta. Tämä kertoo paljon perusoikeuksien merkityksestä kyseisenä aikakautena. Vielä vuonna 1970 ollaan säädetty kastroimislaki (282/1970) ja sterilisimislaki (283/1970), mutta silloin perustuen yksilön suostumukseen.⁵³

Hallituksen esityksestä perustuslaiksi (309/1993 vp) käy ilmi hallituksen tarkoittavan henkilökohtaisen koskemattomuuden suojaamisella nimenomaisesti ihmisen fyysisen koskemattomuuden loukkaamattomuutta. Hallitus on esityksessään ottanut kantaa, että kyseessä on yksilön turvaaminen ennen kaikkea itse julkista valtaa vastaan, mutta turvaa samalla yksilön koskemattomuutta myös muihin toimijoihin nähden. Esimerkkinä hallituksen esityksessä ollaan esitetty, että laki kieltää muun muassa lääkärin tekemät vastentahtoiset tarkastukset. Hallitus toteaa esityksessään, että koskemattomuuden piiriin on luettavissa myös yksilön henkinen koskemattomuus.⁵⁴

---

⁵¹ Hallberg, P; Karapuu, H; Ojanen, T; Scheinin, M; Tuori, K & Viljanen, V-V. 2004. Kappaleessa Henkilökohtainen koskemattomuus.

⁵² HE 309/1993 s.46.

⁵³ Hallberg, P; Karapuu, H; Ojanen, T; Scheinin, M; Tuori, K & Viljanen, V-V. 2004. Kappaleessa Henkilökohtainen koskemattomuus, hengen vai elämän suoja?

⁵⁴ HE 309/1993 s.46-47.

Julkisoikeuden professorit Husa ja Pohjolainen ovat teoksessaan Julkisen vallan oikeudelliset perusteet avanneet oikeutta henkilökohtaiseen koskemattomuuteen sen eri käytännön soveltamisen kautta. Henkilökohtaisen koskemattomuuden voidaan katsoa koskevan henkilöön koskevia tarkastuksia, lääketieteellisiä pakolla toimitettavia toimenpiteitä.⁵⁵

Itsemääräämisoikeus ei nimestään riippumatta ole Suomessa perusoikeuksien joukossa yhtenä säädettynä yksilön oikeutena. Siitä huolimatta sen merkitys yhtenä yksilön oikeutena on vahva. Itsemääräämisoikeuden ollaan nähty kuuluvan osaksi perustuslain 7 §:n oikeutta elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen.⁵⁶ Tätä yhteyttä perustelee muun muassa hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perisoikeussäännösten muuttamisesta 309/1993. Hallitus on nähnyt esityksessään itsemääräämisoikeuden olevan yhteydessä myös liikkumisvapauteen ja yksityiselämänsuojaan.⁵⁷ Itsemääräämisoikeutta ollaan pidetty jopa ”perusoikeuksien suojatun vapauspiirin filosofisena ytimenä” yhdessä oikeuden vapauteen kanssa. Samoin itsemääräämisoikeutta ollaan pidetty metaoikeutena, jonka toteutuminen mahdollistaa muiden oikeuksien olemassaolon.⁵⁸ Itsemääräämisoikeudesta ollaan puhuttu myös niin sanottuna implisiittisenä ihmisoikeutena, jota sovelletaan yhtenä perusoikeutena ilman, että sille ollaan annettu perinteistä perusoikeuden asemaa⁵⁹. Itsemääräämisoikeuden roolia osana oikeutta koskemattomuuteen tai itsenäisenä oikeutena on haastavaa määrittää, mutta sen merkitystä koskemattomuudelle ei tule sivuuttaa.

3.2 Yksilön henkilökohtaisen koskemattomuuden historia

Hengen ja vapauden suojan ollaan nähty olevan yksilön henkilökohtaisen koskemattomuuden esimuotoja. Hengen ja vapauden suoja ovat kaikista vanhimpia klassisista perusoikeuksista ja niiden historia ulottuu Ruotsin vallan aikaisiin kuninkaankaariin. Kristofferin maanlain vuoden 1442 kuninkaankaari säänteli, että

---

⁵⁵ Husa, J; Pohjolainen, T. 2014. s.143.

⁵⁶ Koivisto, I. 2018. s.631.

⁵⁷ Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perisoikeussäännösten muuttamisesta 309/1993, s.42.

⁵⁸ Koivisto, I. 2018. s.631-632.

⁵⁹ Neuvonen, R. & Rautiainen, P. 2015. s.34.

kuninkaan tulee sitoutua ylläpitämään kansalaisten oikeudellista yhdenvertaisuutta kansalaisen varallisuusasemasta riippumatta. Lisäksi kuninkaan tuli ylläpitää järjestelmää, jossa tuomioistuimella oli ainoana elimenä oikeus langettaa päätös, jolla voitiin puuttua kansalaisen fyysiseen koskemattomuuteen, vapauteen ja varallisuuteen. Vuoden 1750 tienoilla alkoi selkiytymään käsitys, jossa perustuslaki oli ylemmän asteinen suhteessa tavallisiin lakeihin.⁶⁰

Vuonna 1808 Ruotsi hävisi sodan Venäjää vastaan ja Suomi liitettiin häviön yhteydessä Venäjään. Liittämisen yhteydessä Venäjän keisari vahvisti entisille Ruotsin Suomalaisille maakunnille autonomisen aseman suurherttuakunnasta. Autonomian yhteydessä aiemmat perustuslain säännökset sekä perustuslailliset oikeudet säilytettiin autonomisella alueella. Näihin perustuslainsäädöksiin luettiin muun muassa Ruotsin hallitusmuoto vuodesta 1772. Tässä perustuslaissa muun muassa säädettiin kuninkaan velvollisuuksista hallita maata lakien mukaan ja varmistaa kansalaisten hengen, kunnian ja fyysisen koskemattomuuden suojan, omaisuuden ja kansalaisen onnen suojan sekä sen, että kansalaisten oikeuksiin kajoamisen tulee perustua toimivaltaisen tuomioistuimen päätöksiin.⁶¹

Monet näistä 1700- luvun säännöksistä ovat yhä voimassa lähes saman sisältöisinä. Vuoden 1919 hallintomuodon perusoikeuksien vaihetta kuvataan klassisina vapausoikeuksina. Klassiset perusoikeudet ovat ns. ensimmäisen sukupolven perusoikeuksia, joiden tehtävänä on suojata kaikille ihmisille tietyn asteinen toimintavapaus, jota ei voi perinteisesti tavallisen lainsäätämisyjärjestyksen piirissä rajoittaa.⁶²

Vuonna 1919 hallitusmuodon 6 § sääti jokaisen Suomen kansalaisen olevan turvattu hengen, kunnian, henkilökohtaisen vapauden ja omaisuuden puolesta.⁶³ Kuten aiemmasta käy ilmi, ei vielä vuoden 1919 hallitusmuodossa ole mainittuna käsitettä yksilön koskemattomuus. Kun mietitään näiden oikeuksien merkitystä käytännössä, on henkilökohtaisen vapauden ja kunnian käsitteet hyvin lähellä sitä, minkä merkityksen yksilön koskemattomuus on saanut nykyisissä perusoikeussäännöksissä.

---

⁶⁰ Saraviita, I. 2005. s.15.

⁶¹ Saraviita, I. 2005. s.16.

⁶² Saraviita, I. 2005. s.62.

⁶³ Saraviita, I. 2005. s.337.

Erityisesti ensimmäisen polven klassiset perusoikeudet eivät ajan kuluessa ole lainkaan ainakaan menettäneet asemaansa, sillä vuoden 2000 perustuslaissa on annettu useille klassisille perusoikeuksille jopa lisätehoa perusoikeussäännösten suojan korotuksilla. Uudessa perustuslain perusoikeusluvussa otettiin käyttöön johdonmukaisen laajaksi kutsuttava perusoikeusnäkemys. Etenkin se, että perusoikeussäännöksiä tulee nykyisin soveltaa välittömästi hallinnossa ja tuomioistuimissa, oli uudistus aiempaan perusoikeusnäkemykseen verrattuna. Tehtyjä perusoikeuksienkorotuksia olivat esimerkiksi perustuslain 1.1 §, jossa asetetaan yksilön vapauksien ja oikeuksien turvaaminen valtion perustehtäväksi ja perustuslain 22 §, jossa säädelään julkisen vallan velvollisuudesta turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Samaan aikaan jotkin uudemmat oikeudet, kuten TSS- oikeudet eivät juurikaan saaneet enempää merkitystä vuoden 2000 perustuslakiuudistuksesta.⁶⁴

3.3 Suhde muihin perus- ja ihmisoikeuksiin

Suomen ratifioimissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa ei vaikuttaisi olevan suoraan samankaltaista oikeutta kuin subjektiivinen oikeus yksilön henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Sen sijaan useissakin kansainvälisissä sopimuksissa ja julistuksissa on sisältöjä, jotka vaikuttavat olevan tulkittavissa samaa oikeutta tukeviksi⁶⁵. Esimerkiksi YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus sääntelee viidennessä artiklassaan, ettei ketään saa ”kiduttaa eikä kohdella tai rangaista julmasti, epäinhimillisesti tai alentavasti”. Artiklan sanamuoto jättää tulkitsijalle jonkin verran tulkinnan varaa siitä, mikä on tekstin mukaista julmaa, epäinhimillistä tai alentavaa rankaisemista. Mielestäni tulkinta, jossa perustuslain mukainen yksilön henkilökohtainen koskemattomuus ja YK:n ihmisoikeussopimuksen mukainen epäinhimillisen tai julman käytöksen kieltäminen tulkitaan samaa tarkoitusta ajavaksi oikeudeksi, kuulostaa melko oikealta.

Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (63/1999) kielletään kolmannessa artiklassa ihmisten kidutus ja rankaiseminen epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla. Tämä

---

⁶⁴ Saraviita, I. 2005. s.19 ja Hallberg, P; Karapuu, H; Ojanen, T; Scheinin, M; Tuori, K & Viljanen, V-V. 2004. Kappaleessa Perusoikeuksien oikeudellinen merkitys Suomessa perusoikeusuudistuksen jälkeen.

⁶⁵ Yhteyteen kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ja suomalaisen koskemattomuusperiaatteen välillä viittaa muun muassa Tuori, K. & Kotkas, T. teoksessaan Sosiaalioikeus (2016) s.509.

muistuttaa hyvin pitkälti YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen viidennen artiklan normittamaa kieltoa. Samoin kuin aiemmin mainitussa yleismaailmallisessa julistuksessa, myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen kolmas artikla jättää tulkitsijalle varaa omaan sananomukaiseen tulkintaan siinä, mikä esimerkiksi nähdään epäinhimilliseksi rankaisemiseksi. Euroopan ihmisoikeussopimuksen soveltamiskäytännössä ollaan katsottu, että epäinhimillinen ja halventava kohtelu ovat suuria riskejä etenkin laitosesolosuhteissa, mutta niiden tunnusmerkistö saattaa toteutua myös muissa konteksteissa.⁶⁶

Euroopan ihmisoikeussopimuksessa käsitellään yksityiskohtaisemmin viidennessä artiklassa ihmisen vapauden riiston oikeuttavia tekijöitä, joista esimerkiksi kohta e. ja d. saattavat liittyä henkilökohtaisen koskemattomuuden rajoittamiseen suomalaisessa oikeuskäytännössä. Näistä henkilön vapauden riistäminen oikeutetaan tietyin edellytyksin esimerkiksi heikon mielenterveyden tai päihteiden käytön vuoksi. Alaikäisen vapauden riisto ollaan nähty mahdollisena hänen kasvatuksensa valvomiseksi ja aikuisen pidättäminen, jotta hänet voidaan saattaa oikeusviranomaisen tutkittavaksi. Suomen normistossa lastensuojelun kiireellinen sijoitus sekä mielenterveys potilaan tarkkailuläheteeseen liittyvä virka-apupyynnö ovat molemmat perinteisiä esimerkkejä yksilön koskemattomuuteen kajoamisesta.

Perustuslain 7 §:n koskemattomuuden oikeus ei klassisena perusoikeutena ole kumminkaan täysin ehdoton, vaan siihen on mahdollisuuksia tehdä rajoituksia lakiin perustuen. Perusoikeuksien kiellot sisältävät myös kiellon mielivaltaisuudesta. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 1 kohta määrittelee perusteet (mielivaltaisuuuden perusteet), joilla vapaudenriisto on mahdollista.

Myös kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (8/1976) käsittelee 7 artiklassa sitä, ettei ketään saa kohdella tai rangaista julmalla, epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla. Erityisesti artiklan perusteella on kielletty alistaminen ilman vapaata suostumusta lääketieteelliseen tai tieteelliseen kokeiluun. Vapaan suostumuksen käsitettä ei yleissopimuksessa oltu avattu.

KP-sopimuksen (8/1976) 6 artikla sääntelee oikeudesta elämään ja 9 artikla oikeudesta vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen. KP-sopimusta ollaan pidetty Euroopan

---

⁶⁶ Tuori, K. & Kotkas, T. 2016. s.509.

ihmisoikeussopimuksen kanssa tiukempina ja jäsenvaltioitaan sitovampina ihmisoikeussopimuksina. Sen sijaan TSS-sopimusta ja Euroopan sosiaalista peruskirjaa ollaan pidetty joustavampina ja mukautuvampina sopimuksina kuin edellä mainittuja.⁶⁷

Istanbulinsopimus⁶⁸ (53/2015) sääntelee 14. artiklassa koulutuksesta. Koulutuksen yhteydessä säädetään siitä, että opetussuunnitelmiin tulee kaikilla koulutustasoilla sisällyttää muun muassa henkilökohtaista koskemattomuutta käsittelevää ikätasonmukaista opetusmateriaalia. Sopimuksen 4. artiklassa, jossa käsitellään perusoikeuksia, tasa-arvoa ja syrjinnän kieltoa, veloitetaan valtiota säätämään lailla ja toteuttamaan muut toimet edistääkseen ja suojellakseen jokaisen oikeutta elämään vapaana väkivallasta kaikessa toiminnassa. Istanbulin sopimus väkivallan ehkäisevänä sopimuksena koskettaa useissa muissakin kohden yksilön henkilökohtaista koskemattomuutta. Vaikka nimensä mukaisesti sopimuksella on tavoitteena ehkäistä ja torjua naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja perheväkivaltaa, on valtioneuvosto julkaisussaan Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma 2018-2021 ilmaissut, että Suomessa sopimusta sovelletaan samalla tavoin myös miehiin ja poikiin kohdistuvaa perheväkivaltaan.⁶⁹

Useilla perusoikeussäännöksillä voidaan nähdä olevan yhteyttä koskemattomuuden perusoikeuteen. Nämä oikeudet voidaan nähdä toisiaan täydentävinä oikeuksina. Näistä mahdollisesti merkittävin on perustuslain 10 §:n säännös yksityiselämän suojasta. Säännöksellä ollaan viitattu hallituksen perusoikeusuudistusta koskevassa esityksessä, että yksityiselämään nähdään kuuluvan myös oikeus määrätä itsestään ja ruumistaan. Säädös yksityiselämänsuojasta on samalla suhteessa myös yksilön itsemääräämisoikeuteen.⁷⁰ Perusoikeuksien kuten henkilökohtaisen koskemattomuuden suojan katsotaan koskettavan myös lapsia ikään katsomatta. Ollaan nähty, että laki suojaa lapsia suhteessa kaikkiin ihmisiin, myös heidän vanhempiansa.⁷¹

Perusoikeuksien tosiasiallista toteutumista vahvistaa entisestään oikeuksien monipuolisuus. Käytännössä kansallisen valtiosäännön lisäksi hyvin samankaltaisia

---

⁶⁷ Hallberg, P; Karapuu, H; Ojanen, T; Scheinin, M; Tuori, K & Viljanen, V-V. 2004. Kappaleessa Suomen perusoikeusjärjestelmän yhtenäisyys.

⁶⁸ Suomi on allekirjoittanut Istanbulin sopimuksen 11.5.2011 ja ratifioinut sen 17.4.2015. Sopimus astui voimaan 1.8.2015. Istanbulin sopimus on Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta.

⁶⁹ Sosiaali- ja terveysministeriö. 2017. s.11.

⁷⁰ Tuori, K. & Kotkas, T. 2016. s.508.

⁷¹ Hallberg, P; Karapuu, H; Ojanen, T; Scheinin, M; Tuori, K & Viljanen, V-V. 2011. s.102.

oikeuksia pyritään turvaamaan myös EU:n perustamissopimuksen ylivaltiollisilla perusoikeuksilla ja kansainvälisillä ihmisoikeussopimuksilla. Muun muassa yksilön fyysinen koskemattomuus ollaan katsottu yhdeksi yleismaailmalliseksi suojattavaksi oikeudeksi. Samalla kunkin toimielimen sanktiointi ja valvonta on hyvin toisistaan poikkeavaa. Voidaan myös nähdä, että instanssi, jota vastaan yksilöä suojataan, on kussakin elimessä eri, sillä Suomessa pääasiallinen suojaaminen tapahtuu julkista valtaa kohtaan, kun taas EU:n perusoikeusjärjestelmän osalta suojaaminen kuuluu pääasiassa EU:n toimielimiä vastaan tapahtuvana suojaamisena, vaikka se saattaa paikoin koskea myös kansallisia toimijoita ja heidän aiheuttamia rajoituksia. Ihmisoikeussäännösten suojan taas nähdään olevan pääasiassa suhteessa lainsäätäjään ja hallintoviranomaiseen.

Edellä mainittujen sopimuksien lisäksi on olemassa useita ihmisoikeussopimuksia, joissa keskitytään jonkin rajoitetun ihmisryhmän oikeuksiin, kuten lasten oikeuksiin tai vammaisten henkilöiden oikeuksiin. En tässä työssä käy läpi tarkemmin näitä sopimuksia, vaan pyrin keskittymään sopimukseen, jotka koskevat rajoittamattomasti kaikkia iästä tai asemasta riippumatta.

3.4 Perusoikeuksien kollisiot

Perusoikeuksien kollisioilla viitataan karkeasti jaoteltuna tilanteisiin, joissa kaksi tai useampi perusoikeutta ovat ristiriidassa toistensa kanssa. Perusoikeuksien kollisioita voidaan jaotella karkeasti joihinkin niiden tyypillisimpiin muotoihin. Yksi näistä tyypillisistä kollisiotilanteista, jossa yksilön perusoikeuden tulkinta voi joutua rajoitetuksi on tilanne, jossa toisen yksilön perusoikeus on ristiriidassa oman perusoikeuden soveltamisen kanssa. Perussääntönä onkin pidetty, että omalle perusoikeudelle ei voi vaatia niin vahvaa suojaa, että se johtaa tilanteeseen, jossa toisen yksilön perusoikeutta joudutaan loukkaamaan. Perinteisesti nämä kollisiot pyritään ratkaisemaan punnitsemisella, jossa perusoikeuksia katsotaan optimoinnin näkökulmasta. Tällöin tavoitteena on turvata kaikkien osapuolien perusoikeuksien toteutuminen mahdollisimman täysimääräisinä.⁷²

---

⁷² Hallberg, P; Karapuu, H; Ojanen, T; Scheinin, M; Tuori, K & Viljanen, V-V. 2004. Kappaleessa Perusoikeussuojan ehdottomuus ja suhteellisuus.

Selkeää on, että perustuslakivaliokunnan tehtävä on lausunnoissaan tarkkailla hallituksen esityksien sisältämien lakiehdotuksien perusoikeuksien mukaisuutta. Ajoittain tulee vastaan niin sanottuja kollisiotilanteita, joissa kaksi perusoikeutta eivät voi molemmat toteutua täysin. Perusoikeusvaliokunnan tehtävänä on silloin ottaa lausunnossaan kantaa perusoikeuksien etusijajärjestyksestä. Tällöin lakiehdotus saatetaan todeta perustuslain mukaiseksi, vaikka se ainakin näennäisesti ei jotakin toista yksittäistä perusoikeutta täyttäisikään.⁷³ Ohjelma-, toimeksianto- ja tavoiteluonteisilla perusoikeussäännöksillä ei ole suoraa vaikutusta lainsäädäntöön, sillä niiden tavoitteena on ensisijaisesti asettaa tavoitteita lain valmistelulle, ei niinkään pakottaa erillisiin lainsäädäntötoimiin. Tästä kertoo myös se, että pääsääntöisesti tavoiteluonteisiin perusoikeussäännöksiin liittyvät lait säädetään pääasiassa normaalissa lainsäätämisyjärjestyksessä.⁷⁴

Kun kaksi tai useampi perusoikeus on perusoikeuskollisiossa, pyritään kollisio ratkaisemaan niin, että näiden kahden oikeuden väliltä löydettäisiin ”optimipiste”, johon päästäessä kaksi eri perusoikeutta voivat toteutua mahdollisimman täysimääräisinä.⁷⁵ Joissain tapauksissa perusoikeuksien välistä punnintaa voidaan tehdä käyttäen välineenä eri oikeuslähteitä ja säädösaineistoja, aina se ei kumminkaan ole tarpeen.⁷⁶

Perusoikeuden kollisioiden tapauksessa, jossa on kaksi tai useampi eri oikeus ristiriidassa keskenään, usein perustuslain 7 §:n säädökset katsotaan ensisijaisiksi suhteessa muihin perusoikeuksiin. Tämä pätee etenkin tilanteissa, joissa muita perusoikeuksia ei rajoiteta kuin pienissä määrin. Syy tähän on perustuslain 7 §:n oikeuksien; elämän, koskemattomuuden ja vapauden perustavanlaatuisuus, jonka vuoksi niiden turvaaminen on ensisijaista.⁷⁷ Esimerkiksi tapauksessa KKO 2013:50 Korkein oikeus on käsitellyt laitonta uhkausta, jossa syytetyn sananvapaus on ollut uhkauksen kohteiden koskemattomuuden kanssa ristiriidassa. Korkein oikeus on tapauksen perusteluissa todennut, ettei tekstille, joka uhkaa koskemattomuutta ja vapautta, voida antaa sananvapauden suojaa.

---

⁷³ Saraviita, I. 2005. s.72.

⁷⁴ Saraviita, I. 2005. s.73.

⁷⁵ Aarnio, A. 2006. s.322.

⁷⁶ Aarnio, A. 2006. s.316.

⁷⁷ Hallberg, P; Karapuu, H; Ojanen, T; Scheinin, M; Tuori, K & Viljanen, V-V. 2004. Kappaleessa Henkilökohtainen koskemattomuus, suhde perusoikeuksiin.

3.5 Yksilön koskemattomuuden ulottuvuudet

3.5.1 Julkisen vallan käyttö

Tilanteissa, joissa yksilön perusoikeutta rajoitetaan, kutsutaan julkisen vallan käyttämiseksi. Julkisen vallan käyttäminen on määritelty yksilön oikeusasemasta päättämiseksi sekä yksilön vapautteen puuttumiseksi pakottamalla. Kuten aiemminkin mainittu, perustuslaki on rajannut 2 §:ssä julkisenvallan käyttöä niin, että sen tulee aina perustua lakiin. Julkisenvallan käyttö perustuu ajatukseen julkishallinnon tehtävästä. Julkishallinnon perimmäisenä tehtävänä on toimeenpanna lait, jotka eduskunta on säätänyt. Joissain tapauksissa lain toimeenpaneminen saattaa edellyttää julkisenvallan käyttöä.⁷⁸

Julkinen valta ei ole ainoastaan taho, joka rajoittaa yksilöiden oikeuksia, se on myös monin paikoin instanssi, jota eri lait velvoittavat. Esimerkiksi perustuslain 22 §:n perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisvelvoite voidaan nähdä julkista valtaa velvoittavana normina. Julkisella vallalla on siis kaksi merkitystä: subjektimerkitys ja toimintamerkitys. Toimintamerkityksessä julkisen vallan voidaan nähdä olevan päätösvaltaa, joka ulottuu oikeussubjekteihin tai voimakeinojen käyttöä ulkopuolisiin nähden. Subjektimerkitykseen voidaan nähdä kuuluvan muun muassa verotusoikeus.⁷⁹

Hallintopäätökset ovat yksipuolisia hallintotoimia, joilla pääsääntöisesti viranomaiset ratkaisevat yksityisiä henkilöitä koskevia asioita. Hallintopäätökset koskevat pääasiassa aina yksityisen henkilön etua, velvollisuutta tai oikeutta, ja ovat näin oikeusasemaa määrittäviä julkista valtaa sisältäviä päätöksiä.⁸⁰ Hallintopäätökset ovat sitovia sekä lakiin perustuvia ja siksi julkisen hallinnon toiminta edellytetään yleisesti tekemään hallintopäätöksillä. Hallintopäätöksien tekeminen on mahdollista ainoastaan viranomaisen toimivallan määrittelevän lainsäädännön puitteissa.⁸¹ Tästä syystä hallintopäätöksiä tekevien tulee olla virkasuhteessa julkiseen instanssiin ja sitä kautta virkavastuussa toiminnastaan. Hallintolainkäytön kokonaistavoitteena on antaa oikeusturvaa yksilöille ja yhteisöille⁸².

---

⁷⁸ Paso, M; Saukko, P; Tarukannel, V & Tolvanen, M. 2015. s.265.

⁷⁹ Hallberg, P; Karapuu, H; Ojanen, T; Scheinin, M; Tuori, K & Viljanen, V-V. 2004. Kappaleessa Julkinen valta perusoikeussäännösten kohteena.

⁸⁰ Paso, M; Saukko, P; Tarukannel, V & Tolvanen, M. 2015. s.24.

⁸¹ Mäenpää, O. 2013. s.62.

⁸² Paso, M; Saukko, P; Tarukannel, V & Tolvanen, M. 2015. s.25.

Julkista valtaa voi käyttää valtion lisäksi monet muut toimijat, kuten esimerkiksi kunnat, Ahvenanmaan maakunta ja evankelis-luterilainen kirkko itsehallintoyhdyskuntina.⁸³ Kirjallisuudesta ei löydy mainintaa valtion toisen virallisen kirkon, ortodoksisen kirkon julkisen vallan käyttämisen mahdollisuuksista, mutta koska kirkolla on virallinen verotusoikeus yhtäläillä kuin evankelis-luterilaisella kirkolla, on se nähtävissä yhtäläillä julkisen vallan käyttäjänä kuin evankelis-luterilainen kirkkokin. Julkisen vallan käsitteen velvoittaessa jotakin tahoa, on pääasiassa ensisijaisena velvoitettuna valtio⁸⁴.

Hallinto-oikeus on oikeudellinen instanssi, jonka tehtävänä on olla rajoittamassa viranomaisten käyttämää julkista valtaa niin, että se pysyy laillisuuden puitteissa. Hallinnon lainalaisuuden, toimivallan lakisidonnaisuuden, hallintomenettelyä koskevien vaatimuksien sekä oikeusturvajärjestelyjen tehtävänä voidaankin nähdä ensisijaisesti yksityisten henkilöiden ja heidän oikeuksiensa suojaaminen viranomaisten julkisen vallan käytöltä.⁸⁵

3.5.2 Perusoikeus horisontaalisissa ja vertikaalisissa suhteissa

Vuoden 2000 perusoikeusuudistuksen yhteydessä jäi yhä epäselväksi, mikä on perusoikeuksien vaikutus yksilöiden välisissä suhteissa.⁸⁶ Perinteisesti perusoikeuksien ollaan nähty olevan oikeuksia, jotka suojaavat yksilöä suhteessa julkiseen valtaan tai lainsäädäntövaltaan. Tätä suojausta kutsutaan vertikaalisuhteiseksi perusoikeuden suojaksi. Tämä näkemys perustuu siihen, että julkisella vallalla on suhteessa ihmiseen niin sanottu yläpuolinen asema. Yksityisten ihmisten välistä suhdetta toisiinsa klassisien vapausoikeuksien näkökulmasta kutsutaan horisontaalisuhteeksi.

Vaikka perusoikeudet ollaan klassisesti nähty vertikaalisuhteisina oikeuksina, on hallitus esityksessään perustuslaiksi viitannut, että yksilön henkilökohtainen koskemattomuus on oikeutena sellainen, joka tulisi turvata myös yksityisten

---

⁸³ Hallberg, P; Karapuu, H; Ojanen, T; Scheinin, M; Tuori, K & Viljanen, V-V. 2004. Kappaleessa Perusoikeussuojan ehdottomuus ja suhteellisuus, käsite perusoikeussäännöksissä.

⁸⁴ Hallberg, P; Karapuu, H; Ojanen, T; Scheinin, M; Tuori, K & Viljanen, V-V. 2004. Kappaleessa Julkinen valta perusoikeussäännösten kohteena, valtion päävastuu.

⁸⁵ Mäenpää, O. 2013. s.48.

⁸⁶ Hallberg, P; Karapuu, H; Ojanen, T; Scheinin, M; Tuori, K & Viljanen, V-V. 2004. Kappaleessa Perusoikeuksien oikeudellinen merkitys Suomessa perusoikeusuudistuksen jälkeen.

henkilöiden välisissä suhteissa⁸⁷. Oikeuskirjallisuus viittaa vuoden 2000 perusoikeusuudistuksen tuoneen mukanaan tarpeen voida tulkita perusoikeuksia normaalilakiin verrattavina oikeuksina, joita voi soveltaa myös tuomioistuiminnassa sekä viranomaistoiminnassa⁸⁸.

Horisontaalisuhteissa vapausoikeuksien tosiasiallinen toteutuminen ollaan nähty ennen kaikkea tavallisen lainsäädännön tasolla suojattaviksi oikeuksiksi. Tavallisen lainsäädännön tasolla nämä perusoikeudet ollaan pyritty suojaamaan pääasiassa kriminalisoinnein. Kriminalisointeja ollaan saatettu tehostaa tavallisessa lainsäädännössä muun muassa vahingonkorvaussäännöksillä, jotka velvoittavat korvaamaan aiheutettu vahinko. Horisontaalivaikutuksen ollaankin nähty vahvistuvan vähitellen vertikaalivaikutuksen ohella.⁸⁹ Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan 9/2004 lausunut perustuslain 22 §:n julkisen vallan perusoikeuksien suojaamisvelvoitteen koskevan myös horisontaalivaikutuksia, sillä tämän velvoitteen tulisi toteutua myös yksityisten henkilöiden keskinäisissä suhteissa.

Drittwirkung- vaikutuksen perusteella perusoikeussäännös vaikuttaa kahden yksityisoikeudellisen oikeussubjektin välisissä oikeussuhteissa esimerkiksi tuomioperusteena. Horisontaalivaikutus on joissain yhteyksissä jaettu suoraan ja välilliseen horisontaalivaikutukseen. Suora horisontaalivaikutus tarkoittaa tässä yhteydessä perinteistä horisontaalivaikutusta, jossa perusoikeussäännös nähdään julkista valtaa velvoittavana lainsäädännön ja hallintokoneiston kautta vaikuttavana tekijänä, jonka tehtävänä on suojata yksilöä siltä, ettei toiset yksilöt rajoita hänen vapauksia tai perusoikeuksiaan. Toinen vaikutuksen muoto eli epäsuora vaikutus on vielä aiempaa merkittävämpi ja se merkitsee sitä, mikä asema perusoikeussäännöksellä on tuomioistuimen ja hallintoviranomaisen päätösperusteena eri päätöksissä.⁹⁰

Kaiken kaikkiaan on selvää, että voidaan todeta perusoikeussäännösten vaikutuksen olevan pääasiassa vertikaalinen. Vertikaalisuutta vahvistaa muun muassa perustuslain 106 §:n etusijasäännös, jonka perusteella velvoitetaan tuomioistunta antamaan perustuslain ja tavallisen lain ilmeisessä ristiriitatilanteessa perusoikeussäännökselle tavallisen lain syrjäyttävä etusija. Lisäksi perustuslakivaliokunnan ohjausvaikutuksen

---

⁸⁷ HE 309/1993, s.46.

⁸⁸ Saraviita, I. 2005. s.69.

⁸⁹ Saraviita, I. 2005. s.20-21.

⁹⁰ Saraviita, I. 2005. s.175.

ollaan nähty vahvistuneen vuoden 2000 perusoikeusuudistuksen jälkeen jatkuvasti. Vapausoikeuksien toteutumisen kannalta onkin ensisijaisen tärkeää, että perusoikeuksien valvontajärjestelmä on toimintavarma.⁹¹ Yksityisten henkilöiden väliset oikeudet ovat etenkin viime aikoina saaneet suurempaa merkitystä kuin aiemmin, vaikka niiden merkitys jää perusoikeuksien vertikaalivaikutusta vähäisemmäksi. Sitä, mihin suuntaan perusoikeuksien tulkinnassa tulevaisuudessa päädytään, on vaikeaa sanoa.

Perusoikeuksien horisontaalivaikutuksen merkityksen ja merkityksen muutosta on pohtinut muun muassa Markku Helin, jonka näkemys on ollut, että perusoikeuksien horisontaalivaikutusta ei voida nähdä normin asteisena sääntelynä, sillä ehdotus muutoksesta on hallituksen esityksessä ollut lähinnä kahdessa lauseessa esitetty verhottu ehdotus, jonka merkitystä tai tavoitetta ei olla enempää avattu. Sen sijaan Helin tulkitsisi sen ennemmin perusoikeusdiskurssiin luotuna rakennelmana. Tästä näkökulmasta Helin on nähnyt perusoikeuksien horisontaalivaikutuksen merkityksen ennemmin eri alojen lainsäädäntöön sisällytettävänä sääntelynä, sillä silloin saataisiin aikaan ennustettavaa lainsäädäntöä. Tällä tavoin voidaan estää perusoikeusargumentoinnin arvaamattomuus.⁹²

---

⁹¹ Saraviita, I. 2005. s.20-21.

⁹² Helin, M. 2012. s.2-3.

4 HENKILÖKOHTAINEN KOSKEMATTOMUUS SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLON LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ

4.1 Yksilön koskemattomuuden soveltaminen käytännön sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa

Perusoikeussuoja kuuluu perusoikeusjärjestelmän mukaisesti jokaiselle. Jokaisella tarkoitetaan hallituksen esityksen 309/1993 mukaan jokaista fyysistä henkilöä⁹³. Kuten aiemmin on todettu, perusoikeussuoja alkaa näin ollen ihmisen syntymästä ja päättyy ihmisen kuolemaan. Ihmisen iän ei näin ollen tule vaikuttaa ihmisen perusoikeussuojaan tai perusoikeussuojan kattavuuteen. Käytännössä näin ei välttämättä ole laista riippumatta, sillä käytännössä ihmisten perusoikeuksia joudutaan rajoittamaan monin eri tavoin, eikä aina edes lainsäädännöllisen vaikutuksen suojauksen alla.⁹⁴ Esimerkiksi laitoshoitoon liittyy paljon arkisia perusrajoituksia, joista ei ole voimassaolevaa eduskuntalain tasoista säännöstä.⁹⁵

Aina perusoikeusrajoitukset eivät kumminkaan ole negatiivisia, vaan ajoittain ne saattavat antaa positiivista erityiskohtelua. Esimerkiksi lapsen turvattoman aseman on katsottu oikeuttavan lainsäätäjän positiivisen erityiskohtelun siitä huolimatta, mitä yleisestä yhdenvertaisuudesta säädetään.⁹⁶

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) sääntelee yksilön itsemääräämisoikeudesta sekä osallistumisesta 8 §:ssä. Sen mukaan sosiaalihuollossa tulee ottaa huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide itsemääräämisoikeuden rinnalla. Tahdosta riippumattomat ja asiakkaan hoitoon liittyvät pakotteet nähdään laissa erillisenä kokonaisuutena. Jos on oletettavissa, ettei täysi-ikäinen asiakas ole kykenevä palvelujensa tai toimenpiteidensä suunnitteluun tai ymmärtämään mahdollisia hoito-/ja toimenpidevaihtoehtoja tai niiden vaikutuksia, tulee asiakkaan tahto selvittää asiakkaan laillisen edustajan, omaisen tai muun läheisen henkilön kautta lain 9 §:n mukaisesti.

---

⁹³ HE 309/1993 vp. s.23.

⁹⁴ Saraviita, I. 2005. s.63.

⁹⁵ Saraviita, I. 2005. s.163.

⁹⁶ Saraviita, I. 2005. s.163.

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista ja sen 6 § säätelee ensimmäisessä momentissaan, että potilasta tulee hoitaa yhteisymmärryksessä potilaan kanssa. Sääöksellä pyritään hallituksen esityksen mukaan asettamaan hoidon luvallisuuden edellytykseksi yksilön itsemääräämisoikeus ja sen mukainen suostumus⁹⁷. Jotta yksilön suostumus voidaan nähdä päteväksi, tulee suostumuksen antajan olla saanut riittävästi tietoa asiasta, johon hän antaa suostumuksensa ja suostumuksen antajan tulee ymmärtää suostumuksen kannalta merkityksellinen informaatio. Suostumuksen tulee olla vapaaehtoinen ja suostumuksen antajalla tulee olla kyky antaa suostumus.⁹⁸ Laki potilaan asemasta ja oikeuksista ja laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista ovat käytännössä perusoikeuksien rajoitusten osalta hyvin toisiaan vastaavia, eikä niissä ole nähtävissä merkittäviä eroja toisiinsa nähden.

Potilaan kykyä suostumuksen antamiseen tai itsestään päättämiseen on syytä epäillä kolmessa eri tapauksessa. Ensimmäinen tapaus on asiakkaan alaikäisyys. Alaikäisyyden rajana pidetään Suomessa kahdeksaatoista ikävuotta. Toinen tapaus ovat täysi-ikäiset potilaat, joilla on mielenterveyshäiriö, kehitysvamma tai muu näiden kaltainen syy, jonka vuoksi aikuinen ei ole kykenevä päättämään omasta hoidostaan. Kolmas syy epäillä potilaan kykyä suostumuksen antamiseen tai omasta itsestään päättämiseen, on hyvin kiireellinen tilanne, jossa potilaan omaa tahtoa ei voida selvittää esimerkiksi siitä syystä, että potilas on tajuton.⁹⁹ Kuitenkin tilanteissa, joissa potilas on täysi-ikäinen ja katsotaan edellä mainittujen syiden takia olevan kyvytön suostumuksen antamiseen, on potilaan laillista edustajaa, lähiomaista tai muuta läheistä kuultava potilaan tahdon selvittämiseksi. Jos sellaista näkemystä ei ole saatavilla, on potilasta hoidettava potilaan edun mukaisesti.¹⁰⁰

Siitä huolimatta, että potilaan tahto pyritään selvittämään mahdollisuuksien mukaan myös sellaisissa tilanteissa, joissa katsotaan, ettei yksilö ole kykenevä antamaan suostumustaan itse, ollaan katsottu, ettei esimerkiksi itsemurhan yritys ole tulkittavissa kieltäytymiseksi hoidosta.¹⁰¹ Toki itsemurhan yrityksen tapauksissa hoitohenkilökunta on hoidettavan potilaan kanssa pääsääntöisesti kontaktissa vasta potilaan yritettyä

---

⁹⁷ HE 185/1991 vp. s.16.

⁹⁸ Tuori, K. & Kotkas, T. 2016 s.522.

⁹⁹ Tuori, K. & Kotkas, T. 2008. s.424-425.

¹⁰⁰ Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992, 6 §.

¹⁰¹ Tuori, K. & Kotkas, T. 2008. s.424-425.

itsemurhaa, mikä saattaa tarkoittaa, ettei potilaan kunto ole enää sellainen, että hänen voitaisiin nähdä olevan kykenevä antamaan oman suostumuksensa hoidolle. Eettisesti keskustelua herättäviä ovat tilanteet, joissa yksilön oma kanta omaan kuolemaansa tuntuu itsemurhan yrityksen kautta olevan selvä, mutta lakiin perustuvaan velvoitteeseen auttaa sitä, joka on hoidon tarpeessa nojaava, hoitohenkilökunta pyrkii pelastamaan potilasta. Jos itsemurhan yrityksestä ja yrityksen jälkeen tapahtunut hoitoyritys johtavat esimerkiksi vakavaan vammaan, ollaan haastavassa tilanteessa. Erityisen mielenkiintoisen tilanteesta tekee se, että on yksiselitteisen selvää, ettei potilasta voida alistaa hoitotoimenpiteeseen ilman asianomaisen suostumusta KP-sopimuksen 7 artiklan mukaan.

Yksilön oikeuteen henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ollaan vedottu useissa tuomioistuinratkaisuisissa, jotka ovat koskeneet pakkokeinolain mukaista henkilönkatsastusta. Pakkokeino-lain (806/2011) 30 §:n mukainen henkilönkatsastus voi pitää sisällään kehon tarkastamisen, verinäytteen ja muun näytteen sekä muun kehoon kohdistuvan tutkimuksen.

Muun muassa työtuomioistuin 25.6.2019 R 62/18 on ottanut kantaa puhalluskokeiden oikeudellisiin perusteisiin. Arviossa ollaan huomioitu muun muassa kokeen suhdetta yksilön henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Työtuomioistuin on katsonut päätöksessään, että työehtosopimuksessa ollut maininta puhallutuksista työpaikalla riittää oikeuttamaan työssä tehtävät puhalluskokeet erityisesti aloilla, joissa turvallisuuden huomioiminen on ensisijaisen tärkeää. Päätökseen ollaan päädytty siitä riippumatta, että puhalluskoe rajoittaa yksilön henkilökohtaista koskemattomuutta. Perusoikeus tulkinnassa ollaan huomioitu erityisesti muiden työntekijöiden sekä kolmansien osapuolien turvallisuus. Samalla tuomioistuin otti kantaa siihen, että asiasta tulisi säätää lailla, sillä vuoden 2004 laissa yksityisyyden suojasta työelämässä (759/2004) ei olla otettu kantaa alkoholintestaukseen.

4.2 Tahdosta riippumattomat toimenpiteet

Tahdosta riippumattomiin toimenpiteisiin oikeuttavia säädöksiä tulee usein tulkita ja soveltaa punniten eri suuntiin ohjaavia periaatteita. Toimenpiteitä perustele

paternalistiset ja utilitaristiset näkökulmat.¹⁰² Paternalistisilla näkökohdilla sosiaali- ja terveydenhuollossa viitataan siihen, että potilaalla ei ole kykyä määritellä omaa etuaan. Itsemäärääminen ei voi siis olla mahdollista, jollei käytännössä potilaalla ole kykyä määrätä itse omasta hoidostaan. Ongelmaksi tuleekin silloin se, miten itsemääräämiskyky ja sen rajat määritellään.¹⁰³ Utilitaristisella näkökulmalla taas perustelellaan hoitotoimenpiteitä potilaan edun sijaan yleisellä ja julkisella edulla. Utilitaristisen näkökulman mukaan toimenpiteiden tulisi olla vapaaehtoisia ja perustua perusoikeuksiin.¹⁰⁴

Utilitaristisen ja paternalistisen näkökulman lisäksi tahdosta riippumattomia toimenpiteitä punnitessa tulee ottaa huomioon itsemääräämisen periaate ja muita sosiaali-oikeuden periaatteita sekä hallinto-oikeudellisia yleisperiaatteita, kuten tarkoitussidonnaisuus ja suhteellisuus.¹⁰⁵ Sosiaali- ja terveydenhuollossa suhteellisuusperiaatetta pidetään samaa tarkoittavana periaatteena kuin lievimmän riittävän periaate. Näin ollen toimenpiteiden tulee siis olla niin lieviä kuin se voi yksilön tilanne huomioiden olla. Haasteellista onkin miten suhteuttaa yleishallinnolliset ja erityisasiantuntemuksen näkökohdat yhteen puhuttaessa tahdosta riippumattomista toimenpiteistä.¹⁰⁶ Itsemääräämisoikeus ei ole suora perusoikeus, mutta sen perusta löytyy perustuslain 7 §:n henkilökohtaisesta vapaudesta ja 10 §:n yksityiselämän suojasta, mikä löytyy myös hallituksen perusoikeusuudistuksen esityksestä.¹⁰⁷ Itsemääräämisoikeus on yksi vahvimista hoitoa ohjaavista periaatteista sosiaali- ja terveydenhuollossa ja siihen viitataan useissa sosiaali- ja terveydenhuollon normeissa, kuten laissa potilaan asemasta ja oikeuksista¹⁰⁸ sekä laissa kehitysvammaisen erityishuollosta¹⁰⁹(519/1977).

Tahdosta riippumattomia toimenpiteitä on monenlaisia ja ne sisältyvät useisiin normaali lainsäädäntöjärjestyksessä säädettyihin lakeihin. Lait, joissa tahdosta riippumattomista toimenpiteistä on säädetty ovat: mielenterveyslaki (1116/1990), tartuntatautilaki (583/1986), päihdehuoltolaki (41/1986), lakin kehitysvammaisen erityishuollosta ja

---

¹⁰² Tuori, K. & Kotkas, T. 2016. s.513.

¹⁰³ Tuori, K. & Kotkas, T. 2016. s.515.

¹⁰⁴ Tuori, K. & Kotkas, T. 2016. s.508.

¹⁰⁵ Tuori, K. & Kotkas, T. 2016. s.513.

¹⁰⁶ Tuori, K. & Kotkas, T. 2016. s.514.

¹⁰⁷ Tuori, K. & Kotkas, T. 2016. s.508 ja HE 309/1993 vp, s.46.

¹⁰⁸ Laissa potilaan asemasta ja oikeuksista 6 §:ssä säädetään potilaan itsemääräämisoikeudesta.

¹⁰⁹ Laissa kehitysvammaisen erityishuollossa luku 3 a käsittelee itsemääräämisoikeuden vahvistamista ja rajoitustoimenpiteiden käyttöä erityishuollossa.

lastensuojelulaki (417/2007). Näiden lisäksi muun muassa pakkokeinolaissa (806/2011) säädetään useista tahdosta riippumattomista toimenpiteistä, jotka koskevat muita kuin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita. Tästä syystä en käsittele niitä tässä työssä tätä enempää.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta sääntelee tahdosta riippumattomista rajoitustoimenpiteistä 42 §:ssä. Pykälän mukaisesti erityishuollossa olevaa henkilöä tulee hoitaa yhteisymmärryksestä henkilön itsensä kanssa, aina kuin se on mahdollista. Rajoitustoimenpiteisiin on mahdollista ryhtyä tilanteissa, joissa henkilö ei kykene tekemään hoitoaan ja huolenpitoaan koskevia ratkaisuja tai ymmärtämään oman käyttäytymisensä seurauksia, rajoitustoimenpiteet ovat välttämättömiä hänen oman tai jonkun toisen henkilön terveyden ja turvallisuuden varmistamiseksi tai omaisuuden vahingoittumisen ehkäisemiseksi ja kaikki muut lievemmat keinot eivät sovellu tilanteeseen tai niitä ei voida katsoa riittäviksi. Rajoitustoimenpiteiden käyttöä tulee aktiivisesti pyrkiä vähentämään ja siksi on tärkeää arvioida jokaisen rajoitustoimenpiteen jälkeen, mikäli tarvetta toimenpiteelle oltaisiin voitu ehkäistä.

Tahdosta riippumattomiksi rajoitustoimenpiteiksi on laissa kehitysvammaisen erityishuollosta listattu muun muassa kiinnipitäminen lyhytaikaisesti rauhoittamistarkoituksessa, henkilötarkastus tilanteessa, jossa on perusteltua epäillä henkilön pitävän hallussa esineitä, jotka tulee määrättyissä tilanteissa haltuun ottaa, lyhytaikainen erillään pitäminen rauhoittamistarkoituksessa, välttämättömän terveydenhuollon antaminen vastustuksesta riippumatta ja rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö päivittäisissä toiminnoissa tai vakavissa vaaratilanteissa terveyden ja turvallisuuden turvaamiseksi (42 §). Monet edellä mainituista rajoituksista voi tehdä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöstö. Tämä viittaa siihen, että vaikka kyseessä on tahdosta riippumaton toimenpide, on lailla säädetty, ettei kyseisen toimenpiteen määräämiseen tarvita virkasuhdetta.

Mielenterveyslaki sääntelee tahdosta riippumattomaan psykiatriseen hoitoon ottamisen edellytyksenä olevan se, että potilas on todettu mielisairaaksi ja hänen olevan sairautensa vuoksi hoidon tarpeessa niin, että jos hän ei pääse hoitoon, se pahentaa hänen sairauttaan, uhkaa hänen tai jonkun muun terveyttä tai turvallisuutta ja muiden mielenterveyspalveluiden ei voida nähdä olevan riittäviä tai soveltuvia (8 §). Nämä

kriteerit ovat hyvin samankaltaisia kuin aiemmin mainitussa laissa potilaan asemasta oikeuksista tai laissa kehitysvammaisen erityishuollosta.

Mielenterveislain 9 § normittaa tarkkailulähetteen eli M1-lähetteen mahdollistavan yksilön hoitoon määräämisen potilaan tahdosta riippumatta. Pykälä määrittää nykyisin, että lähetteen tekeminen on mahdollista laillistetulta lääkäriltä tilanteessa, jossa hänen arvionsa mukaan tahdosta riippumattoman hoidon edellytykset ovat olemassa, eikä muut saatavissa olevat palvelut ole riittäviä potilaan tilanteen huomioiden. Tarkkailulähetteellä potilas lähetetään sairaalaan jatkotutkimuksiin. Lain uudistuttua vuonna 2014 (438/2014) oikeus lähetteen tekemiseen annettiin myös yksityisessä työsuhteessa olevalle lääkärille. Silloin hallitus katsoi esityksessään 199/2013 vp sekä perustuslakivaliokunta lausunnossaan 5/2014 vp, ettei itse tarkkailulähetteen allekirjoittaminen vielä sisällä merkittävää julkisen vallan käyttöä, vaan itse tarkkailuun ottaminen mielenterveislain 9 c §:n mukaisesti ja poliisilta virka-apupyynnön pyytäminen vastentahtoisen potilaan hoitoon saattamiseen ovat merkittävää julkisen vallan käyttöä sisältäviä toimenpiteitä. Virkasuhteisella lääkärillä onkin tarkkailulähetteen tehtyään mahdollisuus pyytää virka-apupyynnön poliisilta potilaan sairaalaan kuljettamiseen.

Päätös tarkkailuun ottamisesta sekä hoitoon ottamisesta tarkkailun jälkeen tehdään käytännössä virkasuhteessa olevan lääkärin ja jälkimmäisessä tapauksessa ylilääkärin toimesta. Poikkeuksen tekee alaikäiset tahdosta riippumattomaan hoitoon otettavat, joiden päätös hoitoon ottamisesta alistetaan hallinto-oikeuden vahvistamiseksi (10-11 §). Potilaalle on hänen toiveestaan mahdollistettava mahdollisuus ulkopuolisen lääkärin arvioon, kunhan ulkopuolinen lääkäri on virkasuhteessa oleva psykiatrian erikoislääkäri (12 §). Yksilö voidaan ottaa tahdosta riippumattomaan tarkkailuun myös tilanteessa, jossa potilas on otettu hoitoon potilaan omasta tahdosta mielenterveislain 13 §:n mukaan tai hänet otetaan mielentilatutkimuksiin rikoksesta epäiltynä tai syytettynä (15 §).

Sairaalaolosuhteissa yksilön liikkumisvapautta voidaan rajoittaa mielenterveislain 22 d §:n mukaisesti ja hänet voidaan eristää muista potilaista 22 e §:n mukaisesti. Mielenterveislaki mahdollistaa myös kiinnipitämisen, sitomisen ja henkilön eristämiseen käytettävät voimakeinot tietyin rajoituksin. Mielenterveislaki mahdollistaa tahdosta riippumattomista toimenpiteistä lisäksi omaisuuden haltuunoton, potilaan

omaisuuden ja lähetysten tarkastamisen, henkilötarkastuksen sekä -katsastuksen ja yhteydenpidon rajoittamisen.

Mielenterveyslain mukaiset rajoitustoimenpiteet ovat haasteellisia siitä syystä, että mielenterveyden häiriöiden määritelmät ovat niin sanotusti veteen piirrettyjä. Muiden tässä kappaleessa käsiteltyjen lakien erityisryhmien määrittely on huomattavasti helpompaa. Jos henkilö on tietyn ikäinen, hän kuuluu lastensuojelulain piiriin ja tietyn fyysisin edellytyksin henkilö voidaan määrittää vammaislain piiriin kuuluvaksi. Ei olla määritelty yksiselitteisesti sitä, missä tilanteessa henkilön mielenterveyden voidaan nähdä heikentyneen niin paljon, että mielenterveyslain mukaiset tahdosta riippumattomat rajoitustoimenpiteet tulevat lain perusteella harkittaviksi.

Päihdehuoltolaista löytyy tahdosta riippumattomasta hoidosta useita pykäliä. Hoitoon voidaan 10 §:n mukaisesti määrätä henkilö, jonka hoidossa vapaaehtoiset palvelut eivät ole mahdollisia tai riittäviä ja potilas on päihteiden käytöstä johtuen terveydellisesti vaarantunut, jollei lopeta päihteiden käyttöä ja saa asianmukaista hoitoa. Vaihtoehtoisesti potilas voi päihteiden käytön vuoksi vaarantaa muun henkilön terveyttä, turvallisuutta tai henkistä kehitystä väkivaltaisuudellaan. Oikeus tehdä päätös tällaisesta tahdosta riippumattomasta hoidosta on lääkärillä (puhuttaessa terveydellisestä perusteesta) ja sosiaalityöntekijällä (väkivallan uhkan tilanteessa) siitä riippumatta, onko hän virkasuhteessa julkiseen orgaaniin vai ei (11 ja 12 §). Asianosaista on kuitenkin kuultava hänen mielipiteensä selvittämiseksi hoidosta päätettäessä (14 §).

Tartuntatautilaki oikeuttaa aluehallintoviraston määräämään terveystarkastukseen tilanteissa, joissa terveystarkastus on yleisvaarallisen tartuntataudin tai yleisvaaralliseksi perustellusti epäillyn tartuntataudin leviämisen ehkäisyn näkökulmasta ensisijaista. Näiden tautien yhteydessä voidaan päättää myös yksittäisten henkilöiden karanteenista tai eristämisestä, jos henkilöllä on todettu yleisvaarallinen tartuntatauti tai yleisvaaralliseksi perustellusti epäilty tartuntatauti. Karanteeniin tai eristykseen voi määrätä kunnassa tai sairaanhoitopiirissä tartuntataudeista vastaava virkalääkäri. Karanteeniin tai eristykseen määräyksen voi tehdä myös tilanteessa, jossa tautia ei olla vielä todettu, mutta on syytä epäillä, että kyseisellä henkilöllä olisi sairaus. Eristyksen aikana potilaalle voidaan antaa taudin leviämisen ehkäisemiseksi välttämätön hoito ja lääkitys henkilön omasta tahdosta riippumatta. Muutoin potilasta tulee hoitaa yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Tartuntatautilaki mahdollistaa myös vapauden

riistoksi tulkittavan lukitsemisen ulkopuolelta lukittavaan huoneeseen eristämisen taudin ehkäisemiseksi. Yksilön muiden ihmisten tapaamista voidaan rajoittaa taudin leviämisen ehkäisemiseksi. Kiireellisessä tilanteessa muu kuin terveydenhuollossa toimiva virkasuhteinen tartuntataudeista vastaava lääkäri tai ylipäänsä muu kuin virkasuhteessa toimiva lääkäri voi tehdä päätöksen edellä mainituista rajoitustoimenpiteistä lyhytaikaisesti.¹¹⁰

Lastensuojelulaki on lähtökohtaisesti laki, jossa säädetään lapsen ja perheen elämään puuttumisesta tai toisaalta lapsen ja perheen elämän suojaamisesta, sellaisissa tilanteissa, joissa apu on tarpeen. Tästä syystä lakiin kuuluu paljon rajoittamistoimenpiteitä, jotka ovat osin tahdosta riippumattomia. Merkittävimpiä tahdosta riippumattomia toimenpiteitä ovat huostaanoton ja kiireellisen sijoituksen päätökset (8. luku ja 9. luku). Näiden lisäksi lastensuojelulaki mahdollistaa useiden erilaisten rajoitustoimenpiteiden käytön sijaishuollon aikana. Näistä rajoituksista ollaan säädetty luvussa 11. Nämä rajoitustoimenpiteet muistuttavat hyvin pitkälti muun muassa lain kehitysvammaisten erityishuollosta rajoitustoimenpiteitä. Sallittuja rajoitustoimenpiteitä ovat muun muassa henkilötarkastus, kiinnipitäminen, eristäminen ja liikkumisvapauden rajoittaminen.

Lastensuojelulain 61 a § sääntelee rajoitustoimenpiteiden käytön edellytyksistä. Rajoitustoimenpiteitä voidaan käyttää tilanteissa, joissa rajoitus on lapsen edun mukainen ja lievemmat keinot eivät sovellu tilanteeseen. Rajoitustoimenpiteet ovat mahdollisia vain lapsen ikä ja kehitystaso huomioon otettaessa lapsen rajoituksesta päätettäessä ja sen tulee olla oikeassa suhteessa lapsen etu huomioiden. Näiden lisäksi rajoitustoimenpiteillä voidaan turvata lapsen tai muun henkilön terveys tai omaisuuden merkittävä vahingoittuminen tilanteissa, joissa nämä muussa tapauksessa vaarantuisivat vakavasti. Näiden lisäksi rajoitustoimenpiteet ovat ruumiillisen koskemattomuuden turvaamiseksi mahdollisia.

Monissa näissä erityislaintasoisissa säädöksissä on mainittu rajoituksia siitä, milloin lain mukaisia rajoitustoimenpiteitä on mahdollista tehdä. Lähes samoista perusteista ollaan säädetty myös laissa potilaan asemasta ja oikeuksista sekä laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Monet samankaltaiset rajoittamistoimenpiteet, kuin mitä ollaan säädetty tässä kappaleessa aiemmin mainituissa erityislain säädöksissä, ovat

---

¹¹⁰ Tartuntatautilaki 1227/2016, 16 §, 60 §, 63 §, 64 §, 65 §, 67 §, 70 § & 69 §.

käytännön hoitotyössä arkea esimerkiksi vanhusten palvelupalveluasumisessa. Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta ja iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvuluista (980/2012) ei ota kantaa vanhusten laitoshoidossa tapahtuviin rajoittamistoimenpiteisiin, eikä niistä näin ollen säädetä erityislaintasoisella säädöksellä.

Lääketieteen kehittyessä ihmiset elävät yhä pidempään ja pysyvät terveinä pidempään. Samalla vanhusten määrän kasvaessa sekä pidemmän eliniän että suurempien ikäpolvien ikääntyessä, on tätä erityislainsäädäntöä tarvitsevia enemmän. Pääosa vanhusten oikeuksia koskevista kansainvälisistä ihmisoikeusasiakirjoista on ainoastaan suosituksen luonteisia niin sanottuja soft law- instrumentteja¹¹¹. Helsingin yliopistossa on valmistumassa vammaistutkimuksen apulaisprofessori Hisayo Katsuin tutkimus vammaisten vanhusten oikeuksista. Omana toiveenani on, että tämä herättää lisää keskustelua tärkeästä aiheesta, johon viime aikoina ollaan herätty uudella tavalla muun muassa ihmisoikeuskeskuksen otettua vanhusten oikeudet vuoden 2019 lopulla omaksi painopistealueekseen¹¹².

Tahdosta riippumattomat toimenpiteet ovat laissa tarkkaan säädelyjä toimenpiteitä tilanteisiin, joissa muut vaihtoehdot eivät ole riittäviä. Vaikka tahdosta riippumattomia toimenpiteitä ollaan listattu melko paljon ja hyvin yksityiskohtaisestikin, on sosiaali- ja terveydenhuollossa jokainen tilanne ainutlaatuinen ja jokainen asiakas tai potilas oma yksilönsä. Näin ollen lista ei missään tapauksessa ole kaiken kattava, eikä tilanteisiin välttämättä voida suoraan soveltaa kaavamaisesti yksittäisiä lakeja ja säädöksiä.

Tahdosta riippumattomat toimenpiteet ovat toimenpiteitä, joiden voidaan varmasti yksimielisesti katsoa rikkovan yksilön itsemääräämisoikeutta ja koskemattomuutta. Koskemattomuuden rikkomisessa merkittävää on tahdosta riippumattomien toimenpiteiden fyysiset rajoitukset, mutta myös henkisen koskemattomuuden rajoitukset.

---

¹¹¹ Ihmisoikeuskeskuksen verkkosivut: www.ihmisoikeuskeskus.fi/vanhustenoikeudet/

¹¹² Ihmisoikeuskeskuksen verkkosivut: www.ihmisoikeuskeskus.fi/vanhustenoikeudet/

4.3 Lapset ja vajaavaltaiset

Perusoikeuksien suoja ei riipu yksilön iästä, mikä on vahvistettu muun muassa syrjintäkiellon perusoikeudessa perustuslain 6.2 §:ssa. Ainoa perusoikeus, joka on rajoitettu iän perusteella, on yksilön äänestys-oikeus (perustuslain 14 §). Vaikka perusoikeuksien ollaan katsottu koskevan kaikkia ikään katsomatta, ei perusoikeudet kumminkaan ole sama asia kuin oikeustoimikelpoisuus, joka on sidottu 18 vuoden ikärajaan. Näin ollen lapsen oikeutta puhevaltaan käyttää lapsen sijaan joku muu. Muun muassa uskonvapauden perusoikeus on jo lapsella, mutta hän ei voi itse päättää uskostaan, vaan vanhempi käyttää tätä oikeutta lapsen puolesta. Pääsääntönä ollaankin pidetty, että lapsi voi kehitystasonsa mukaisesti käyttää itsenäisesti puhevaltaansa. Varsinaista määritelmää siitä, mikä on riittävä kehitystaso tai ikä, jossa lapsi voi edustaa itseään kussakin asiassa ei ole ollut mahdollista tai edes järkevää tehdä. Joihinkin perusoikeuksiin ei olla liitetty minkäänlaista ikärajaa, vaan ne koskettavat lasta iästä riippumatta. Yksi tällaisista oikeuksista on oikeus elämään ja koskemattomuuteen.¹¹³

Muihin vajaavaltaisiin kuin lapsiin voidaan käyttää samoja peruseriaatteita kuin lasten kohdalla. Laissa holhustoimesta (442/1999) määritellään toisessa pykälässä vajaavaltaiseksi henkilöt, jotka ovat alle 18-vuotiaita tai ollaan julistettu vajaavaltaiseksi. Vajaavaltaiseksi voidaan julistaa henkilö, joka on täysi-ikäinen, mutta kykenemätön huolehtimaan taloudellisista asioistaan ja hänen tärkeät etunsa ovat tämän takia uhattuina (18 §). Pääperiaate on, että kutakin vajaavaltaista koskevat samat oikeudet kuin täysivaltaistakin, mutta niiden käyttämisestä kussakin tilanteessa ollaan saatettu rajoittaa, jolloin puheoikeutta voi käyttää joku vajaavaltaisen puolesta. On tärkeää huomata, ettei puhevaltaa voi tai saa rajoittaa laajemmalle kuin vajaavaltaisuudesta annettu julistaminen edellyttää. Esimerkiksi äänestys-oikeus on kaikilla täysi-ikäisillä vajaavaltaisilla.¹¹⁴

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983 määrittelee 1.3 §:ssä, ettei lasta saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Tätä voidaan pitää perustuslain 7 §:n oikeuden elämään ja koskemattomuuden normaalilain tasoisena täsmennyksenä, jonka kohteena on erityiskohteluun oikeutettu lapsi.

---

¹¹³ Hallberg, P; Karapuu, H; Ojanen, T; Scheinin, M; Tuori, K & Viljanen, V-V. 2004. Kappaleessa Lapset ja muut vajaavaltaiset.

¹¹⁴ Hallberg, P; Karapuu, H; Ojanen, T; Scheinin, M; Tuori, K & Viljanen, V-V. 2004. Kappaleessa Lapset ja muut vajaavaltaiset.

Kriteerinä lapsen huonosta kohtelusta on lapsen kokemus. Siinä tilanteessa vanhemman käyttämä puhevalta lapseen kohdentuneesta toiminnasta ei ole riittävää. Tällöin vanhemman näkemys lapsen edusta ei oikeuta vanhemman käytöstä, joka ristiriidassa lapsen muiden perusoikeuksien, kuten koskemattomuuden kanssa.¹¹⁵

Valtiolla oleva velvollisuus perhe-elämän suojan kunnioittamiseen johtaakin herkästi tilanteisiin, joissa lapsen ja lapsen koskemattomuuden suojelu suhteessa vanhempiin on todellisuudessa heikkoa. Lapsen oikeuksien ja oikeusturvan kannalta olisikin tärkeää, että lainsäädännössä ja hallintotoiminnassa löytyisi perhe-elämän suojan ja lapsen suojelun välillä selkeä lapsen etua ensisijaisena arvona toteuttava käytäntö.¹¹⁶

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta määrittelee 4.1 §:ssä huoltajan tehtäviksi vastata lapsen jokapäiväisiin tarpeisiin, päättää lapsen henkilökohtaisista asioista ja edustaa lasta lapsen henkilöä koskevissa asioissa. Lapsesta huolehtiminen ei kumminkaan tarkoita oikeutta käyttää lapsen oikeuksia lapsen puolesta vaan nimenomaan jopa velvollisuutta huolehtia siitä, että lapsen omat oikeudet toteutuvat parhaalla mahdollisella tavalla. Mittapuut sille harkinnalle, miten lapsen asioista on huoltajalla oikeus päättää ovat lapsenhuoltolaissa. Kaiken lasta koskevan päätöksenteon on tarkoitus edistää lapsen kehitystä ja hyvinvointia. Menettelylle, joka ei täytä tätä vaatimusta ei kumminkaan olla liitetty seurauksia pois luetaan lastensuojelulain mukaiset puuttumiskeinot.¹¹⁷

Vajaavaltaisia voi siis lasten lisäksi olla monien muiden lakien piirissä olevat henkilöt. Esimerkiksi kehitysvamman tai muistisairauden takia voidaan julistaa vajaavaltaiseksi. Vajaavaltaisuuden puitteissa ei aiempaan viitaten voida tehdä rajoituksia enempää kuin on vajaavaltaisuuteen nähden tarpeellista.

---

¹¹⁵ Hakalehto, S. 2018. s.175.

¹¹⁶ Hakalehto, S. 2018. s.177.

¹¹⁷ Hakalehto, S. 2018. s.186.

5 PERUSOIKEUDEN TOTEUTUMISEN EDELLYTYKSET SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLOSSA

5.1 Lailla säätäminen

Hallitus on esityksessään laiksi potilaan asemasta oikeuksista (185/1991 vp) kokenut terveyden- ja sairaanhoidossa tulevan kasvavissa määrin tilanteita, joissa yksilön oikeuksia, kuten henkilökohtaista koskemattomuutta ja itsemääräämisoikeutta saatetaan loukata tai vaarantaa.¹¹⁸ Siksi on tärkeää huomioida lain säätämisen velvoite näissä tilanteissa, jottei perusoikeuksia rajoiteta laista riippumatta.

Perustuslakivaliokunnan asema perusoikeusvalvonnassa on hyvin merkittävä. Teoriassa perustuslakivaliokunnan tehtävät rajoittuvat lausunnon antamiseen heidän käsittelyynsä annetuista lakiehdotuksista ja muista asioista. Lausunnoissa lautakunta ottaa kantaa perustuslainmukaisuudesta ja asian suhteesta kansainvälisiin sopimuksiin. Käytännössä valiokunnan tehtävä on kuitenkin saatavaa ensivaikutelmaa keskeisempi. Todellisuudessa perustuslakivaliokunnalta pyydetään lausuntoa kaikista lakiehdotuksista, joilla on tekemistä perusoikeuksien kanssa. Käytäntö on myös osoittanut, että perustuslakivaliokunnan lausuntoa pidetään tosiasiallisesti sitovana ja lakia muutetaan heidän ehdotuksensa mukaan, jotta perustuslainvastaisuudet saadaan lakiehdotuksesta poistettua.¹¹⁹

Suomessa lakien perusoikeudenmukaisuuteen ollaan kiinnitetty poikkeuksellisen paljon huomiota suhteessa muihin maihin. Lakien valmisteluvaiheessa jokaisella ministeriöllä on käytössään lakien valmisteluun suunniteltu opas, josta ministeriö saa muun muassa ohjeita peruslakien ja ihmisoikeussopimusten mukaiseen lainvalmisteluun. Perustuslainsäätämisyjärjestyksessä säädettäviä lakeja ja muita perustuslain kanssa tulevia ristiriitoja suositellaan välttämään, mikäli se vain on mahdollista. Muut ministeriöt voivat pyytää tarvittaessa lausunnon oikeusministeriöltä lain säätämisyjärjestyksen näkökulmasta. Tätä mahdollisuutta käytetään säännöllisesti ja usein tässä vaiheessa käy jo ilmi mahdolliset ristiriidat esityksen ja perustuslain välillä.

---

¹¹⁸ HE 185/1991 vp. s.3.

¹¹⁹ Saraviita, I. 2005. s.274.

Lain viimeistelyn tekee lainvalmistelukunta, joka niin ikään tarkastaa lain perustuslainmukaisuuden. Lakiesityksen antamisvaiheessa oikeuskanslerin tehtävä on valvoa lakiesityksien perustuslainmukaisuutta. Oikeuskansleri käy läpi kaikki lakiesitykset ja neuvottelee jo ennen asian käsittelyä asiasta vastaavien viranomaisten kanssa, jos huomaa siinä säätämisyjärjestykseen liittyviä pulmia. Usein hallitus esittää jo esityksessään pyydettäväksi myös perustuslakivaliokunnan lausunnon asiasta, mikäli asia jollain tapaa on läheinen perustuslain säännösten kanssa.¹²⁰

Teoriassa puhemiehen tehtävänä on viime kädessä valvoa tehtävien päätöksien perustuslainmukaisuutta ja jopa estää äänestäminen lakiehdotuksesta, jos hän havaitsee sen perustuslain säännösten vastaiseksi. Käytännössä kumminkaan puhemies ei ole joutunut estämään yhtään äänestystä vuoden 2000 perustuslakiuudistuksen jälkeisenä aikana.¹²¹ Näen tämän kertovan siitä, että Suomessa jo ennen eduskunnan käsittelyä lakiehdotuksien perustuslain vastaisuudet saadaan laeista pääasiallisesti korjattua.

Myös oikeusasiamiehellä on rooli lakien perustuslainmukaisuuden arvioinnissa. Oikeusasiamiehellä on muun muassa oikeus osallistua valtioneuvoston yleisistuntoihin ja presidentin esittelyyn. Tätä oikeutta käytetään hyvin harvoin.¹²² Vielä ennen lain vahvistamista presidentillä on oikeus pyytää vahvistettavasta laista lausunto korkeimmilta oikeusasteilta. Perinteisesti lausuntoa ollaan ajateltu lausuntona lain valtiosäännön mukaisuudesta.¹²³ Suomessa eduskunnan tulee säätää lailla perusoikeuksien rajoituksista. Tämä nähdään merkittävänä osana oikeusvaltioperiaatetta.¹²⁴

Lain valmistelussa perustuslaki perusoikeussäännöksineen otetaan tarkasti huomioon. Mielenkiintoista on se, miten erilaisia tulkintoja eri lakien säädösvaiheissa yksilön henkilökohtainen koskemattomuus tuntuu saavan. Kuten jo aiemmin tässä tutkielmassani olen kuvaillut, merkitykset, joita yksilön henkilökohtainen koskemattomuus saa eri konteksteissa, eivät ole toistensa kanssa täysin ristiriidattomia. Etenkin käsitys siitä, millaisiin suhteisiin tämä perusoikeus ulottuu ei tunnu löytävän yksiselitteistä vastausta. Näin ollen on luonnollista, ettei lain valmistelun asiakirjoissakaan oikeus näyttäyty yksiselitteisenä ilmiönä.

---

¹²⁰ Saraviita, I. 2005. s.278-286.

¹²¹ Saraviita, I. 2005. s.287.

¹²² Saraviita, I. 2005. s.306.

¹²³ Saraviita, I. 2005. s.309.

¹²⁴ Hallberg, P; Karapuu, H; Ojanen, T; Scheinin, M; Tuori, K & Viljanen, V-V. 2004. s.147-148.

Tulkittaessa perustuslain esitöiden sananmukaista tulkintaa siitä, miten yksilön henkilökohtainen koskemattomuus tulisi ymmärtää, on minun vaikeaa nähdä kuinka monimutkaiseen tulkintaan horisontaalisten ja vertikaalisten suhteiden merkityksestä, ollaan päästy. Samalla jos perusoikeuden tulkinnassa mentäisiin kaikista tiukimpiin tulkintoihin koskemattomuudesta, tekisi se elämästä hyvin haasteellista ja vaikutus moniin tavallisen tasoisiin normeihin olisi merkittävä. Toisaalta jos koskemattomuutta tulkittaisiin Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastaavan oikeuden perusteella, joka kieltää ihmisen kidutuksen, rankaisemisen epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla sekä vapauden riistämisen muuten kuin tietyin tiukasti määritellyin rajauksin, olisi näiden oikeuksien vaikutus niiden sananmukaisessa tulkinnassa erilainen kuin koskemattomuuden. Uskon nykyisen sääntelyn yksilön henkilökohtaisesta koskemattomuudesta olevan näitä kansainvälisiä oikeuksia laajempi.

5.2 Tuomioistuintoiminta

Vielä vuoden 1919 hallitusmuodon ollessa voimassa, oli melko harvinaista, että jokin tuomioistuin käytti perusoikeussäännöstä tuomioperusteena. Tuomioistuimista korkein hallinto-oikeus käytti perusoikeussäännöksiä tuomioperusteena ajoittain. Vuoden 1988 jälkeen tuomioistuimia ollaan kannustettu perusoikeusmyönteiseen laintulkintaan ja etenkin vuoden 1995 perusoikeusuudistuksessa pyrittiin vahvistamaan perus- ja ihmisoikeuksien roolia tuomioistuintoiminnassa. Perusoikeussäännösten uusi täsmällisempi kieliasu lisäsi perusoikeuksien käyttökelpoisuutta lain käyttämisessä. Vuoden 2000 perustuslakiin tullut 106 §:n perustuslain etusijapykälä on ollut niin ikään omiaan korostamaan perustuslain asemaa myös tuomioperusteena.¹²⁵

Käytännössä se, että perusoikeudet sitovat myös tuomioistuimia, tarkoittaa, että yksilö voi vedota perusoikeussäännökseen häntä koskevassa asiassa. Samalla tuomioistuinten, kuten myös hallintoviranomaisien tulee käyttää perusoikeusmyönteistä tulkintaa päätöksissään.¹²⁶ Perusoikeusmyönteisellä lain soveltamisella viitataan siihen, että viranomaisen tulee toimivaltansa antamien mahdollisuuksien mukaan valita valittavana

---

¹²⁵ Saraviita, I. 2005. s.311-313.

¹²⁶ Saraviita, I. 2005. s.314.

olevista vaihtoehdoista, menettelytavoista tai toimenpiteistä se toimenpide, joka parhaimmin voi edistää perusoikeuden toteutumista.¹²⁷

Tuomioistuimia sitoo perustuslain etusija myös käytännön tuomioistuin toiminnassa niin, että lain ollessa ristiriidassa perusoikeussäädöksen kanssa, on tuomioistuimen jätettävä normaali lainsäädäntöprosessissa säädetty laki soveltamatta perusoikeuden ristiriidan vuoksi. Tulkintavaikutuksen lisäksi perusoikeuksia voidaan soveltaa myös suoraan perusoikeuteen nojautuen esimerkiksi lainsäädännön aukkotilanteessa. Joissain tapauksissa perusoikeuksia voidaan käyttää suoraan eli niin, että ne syrjäyttävät alemman asteisen normin.¹²⁸

2010-luvulla tuomioistuinratkaisut koskemattomuuteen liittyen ovat vähitellen yleistyneet. Samoja asioita ollaan osittain käsitelty tuomioistuintoiminnassa aiemminkin, mutta uutena piirteenä tuomioistuinratkaisuissa ollaan vedottu yksilön henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Skaala ratkaisuissa, joissa tuomioistuimet ovat vedonneet yksilön henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, on mielestäni yllättävän laaja.

Tyypillisesti henkilökohtaisen koskemattomuuden rikkomuksina ollaan nähty tapaukset, joissa yksilön fyysistä koskemattomuutta ollaan väkivalloin rikottu. Useissa tällaisissa tilanteissa tuomioistuin on tulkinnut myös yksilöiden väliset fyysisen koskemattomuuden rajoitukset tuomittavina tekoina osin perusoikeuksiin tuomioperusteena vedoten. Perusoikeuksien merkitys tuomioperusteena vaihtelee paljonkin sen perusteella, miten tuomari on asian nähnyt. Sekä tapauksessa KKO 2019:22 että tapauksessa KKO 2019:48 ollaan käsitelty koskemattomuutta rajoittavia yksilöiden välisiä tilanteita. Molemmissa tapauksissa on yksilön kimppuun ollaan hyökätty ja yksilö on puolustautunut hyökkäystä vastaan. Tapauksessa KKO 2019:22 hyökätyn kotiin oltiin tunkeuduttu pesäpallomailojen ja pistoolin kanssa. Henkilö, jonka kimppuun hyökättiin, puolustautui veitsellä hyökkääjiä vastaan. Oikeus on todennut, että koskemattomuuteen kohdistuvan hyökkäyksen torjuakseen saa käyttää voimakkaampaa väkivaltaa kuin hyökkääjä. Puolustautumisen toimenpiteiden tulee kumminkin olla tapauksen kannalta tarpeellisia ja välttämättömiä. Veitsellä puolustautuminen hyökkääjää vastaan niin, että toinen henkilö sai vatsaansa vammoja,

---

¹²⁷ PeVM 25/1994 vp. s.4.

¹²⁸ Hallberg, P; Karapuu, H; Ojanen, T; Scheinin, M; Tuori, K & Viljanen, V-V. 2004. Kappaleessa Lainkäyttö ja hallinto, suora soveltaminen.

katsottiin olevan yksilön henkilökohtaisen koskemattomuuden rinnalla merkittävämpi ja siksi henkilö, jonka kimppuun hyökättiin, määrättiin korvaamaan vahingonkorvauksia hyökkääjälle.

Tapauksessa KKO 2019:48 väkivallan kohteeksi joutunut henkilö puolustautui hätävarjelun nojalla puukolla. Isku osui hyökkääjää kaulaan. Hyökkääjä oli tätä ennen kuristanut väkivallan kohteeksi joutunutta henkilöä. Koska väkivallan kohteeksi ensin joutunut henkilö oli iskenyt puukolla hätävarjeluna, ei hyökkääjän koskemattomuuden rajoituksen olla nähty olevan merkittävä ja siten korvausvelvollisuuteen johtava. Tässä tapauksessa alkuperäinen hyökkääjä tuomittiin pahoinpitelystä.

Kuopion hallinto-oikeus on päätöksessään 31.1.2011 (2039/10/6135) katsonut, että vanhemmalle tehtävä puhallustesti voidaan katsoa merkittävän julkisen vallan käytöksi lapsen valvotuissa tapaamisissa. Hallinto-oikeus katsoi silloin päätöksen rajoittavan vanhemman oikeutta henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja näin puhallustestit kiellettiin. Korkein hallinto-oikeus on antanut vastaavassa tapauksessa päätöksen 2019:8. Korkeimman hallinto-oikeuden päätöksessä ollaan katsottu, että lastensuojelulain 62 §:n 2 momentin nojalla viranomaiselle annetaan peruste vaatia vanhempaa tai muuta läheistä osoittamaan, että huostaanotettuna olevalle lapselle tai muulle henkilölle ei aiheudu vaaraa tapaamisesta. Esimerkiksi päihdetaustaiselta vanhemmalta voidaan tarvittaessa pyytää selvitys, jolla voidaan varmistaa, ettei se ole lapselle vahingollinen tai riko lapsen perus- ja ihmisoikeuksia mukaan lukien lapsen henkilökohtainen koskemattomuus. Vanhemmalta on korkeimman hallinto-oikeuden päätöksen mukaan voitu vaatia osoitus päihdeettömyydestä seulontatutkimuksella riippumatta yksilön oikeudesta henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Henkilökohtaisen koskemattomuuden ollaan tässä tapauksessa nähty koskevan henkilöön käypiä tarkastuksia ja pakolla toteutettavia lääketieteellisiä tai vastaavia toimenpiteitä.

Oikeuteen henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ollaan vedottu näiden lisäksi esimerkiksi sellaisissa tapauksissa, joissa ollaan käsitelty työpaikalta poistumista työaikana tupakointitarkoituksissa (TT R 28/10) ja tilanteessa, jossa opettaja on rajoittanut luokassa juoksevaa kaksitoista vuotiasta oppilasta paidasta kiinni pitäen (KKO 1025/2015).

Yksilön oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ulottuu myös henkiseen koskemattomuuteen. Henkistä koskemattomuutta on haastavaa määritellä sen

abstraktiuden takia, etenkin kun yksiselitteistä määritelmää henkisestä koskemattomuudesta ei ole olemassa. Saman on todennut ihmisoikeustuomioistuin, joka on nähnyt oikeuden henkiseen koskemattomuuteen osana yksityiselämän suojaa. Korkein oikeus on tästä riippumatta vedonnut useissa tapauksissa yksilön henkiseen koskemattomuuteen ratkaisuperusteena.¹²⁹ Toisessa tapauksessa yksityinen henkilö oli julkaissut verkossa tuomitun henkilön identifiointitietoja sekä tietoja langetetusta tuomiosta. Tapauksessa henkiseen koskemattomuuteen ollaan katsottu kuuluvan oikeus elää rauhassa ilman epätoivottua huomiota. Samoin henkisen koskemattomuuden ollaan nähty koskevan yksilön oikeutta elää ilman julkista leimautumista, jos leimautuminen aiheuttaa haittaa asianomaisen elämää, toimintamahdollisuuksia ja kanssakäymistä yhteiskunnassa (KKO 2019:81). Muun muassa yksilön henkilökohtaiseen koskemattomuuteen vedoten yksityisiä tietoja levittänyt henkilö sai tuomion asiassa. Toisessa tapauksessa yksilön henkinen koskemattomuus ollaan nähty oikeutena elää rauhassa ilman epätoivottua huomiota. Asiaa ei olla vielä saatu ratkaistua. (KKO 2018: 51).

5.3 Tosiasiallinen hallintotoiminta

5.3.1 Miten oikeus koskemattomuuteen tulisi huomioida hallintotoiminnassa

Hallintotoiminnassa perustuslakiin kirjatut perusoikeudet ovat hyvin merkityksellisessä asemassa. Viranomaisten tehtäviin kuuluu lainsäädännön toimeenpanon tehtävissä arvioida eri toimeenpanovaihtoehtoja perusoikeuksien toteutumisen ja kunnioittamisen näkökulmasta. Esimerkiksi tilanteissa, joissa punnitaan jonkin asian painoarvoa, on perusoikeudet tärkeää nähdä yhtenä vaikuttavana tekijänä. Käytännön hallintotoiminnassa eri perusoikeudet vaikuttavat eri tavalla riippuen perusoikeuden luonteesta ja esimerkiksi siitä, kuka on suojan kohteena. Myös perusoikeuden kirjoitusasulla on merkitystä siihen, miten perusoikeutta tulkitaan. Vapausoikeudet ovat ensisijaisesti hallintoon ja hallinnon toimintaan vahvasti vaikuttavia perusoikeuksia, sillä ne saattavat velvoittaa ja suunnata viranomaisien toimintaa vahvastikin.¹³⁰

---

¹³⁰ Mäenpää, O. 2013. s.80.

Mielenkiintoinen huomio Mäenpään selostuksessa eri oikeuksien merkityksestä hallinnon toiminnalle on se, että hän määrittelee monien eri oikeuksien, etenkin klassisten vapausoikeuksien merkitystä hallintotoiminnalle ja viranomaisien toiminnalle mukaan lukien perustuslain 7 §:n oikeuden elämään, henkilökohtaiseen vapauteen ja turvallisuuteen¹³¹, mutta jättää listauksessa täysin huomioimatta yksilön oikeuden henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Listalta löytyy muun muassa tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus, mutta koskemattomuus on jäänyt toissijaiseksi näiden yhdeksän muun oikeuden nojalla. Toki on huomioitava, ettei Mäenpää viittaakaan listansa olevan täydellinen.

Mäenpään huomioikin oikeuden elämään, henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen erilaisissa konteksteissa. Nämä oikeudet tulee hänen mukaansa ottaa huomioon muun muassa hoito-, huolto- ja seuraamislaitoksissa ja niiden toiminnassa. Näiden lisäksi näiden merkitys tosiasiallisessa hallintotoiminnassa voidaan nähdä ainakin poliisin toiminnassa tilanteissa, joissa poliisi joutuu toimenpiteisiin henkilökohtaisen koskemattomuuden ja turvallisuuden turvaamiseksi.¹³² Mäenpään tulkinnan mukaan oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen saa siis merkityksensä hallintotoiminnan piirissä ei niinkään viranhaltijapäätöksien ja muiden kohdalla, vaan laitosesolosuhteissa tosiasiallisena hallintotoimintana.

Hallintotoiminnalla voidaan nähdä olevan erityinen rooli perusoikeuksien toteutumisen turvaamisessa, sillä perustuslain 22 §:n mukaan julkisella vallalla on velvollisuus turvata perusoikeuksien toteutuminen. Hallinnon virkamiehet ovat yksi merkittävimmistä julkisen vallan käyttäjistä ja siksi perusoikeuksien turvaamisen velvoite luo erityispiirteitä juuri hallintotoimintaan. Myös hallinnon viranomaisten tehtävissä perusoikeuksien asema on etusijaisessa asemassa muuhun lainsäädäntöön nähden. Tämän vahvistaa perustuslain 106 ja 107 §.¹³³

Hallintotoiminnassa ja lain toimeenpanossa, jossa rajoitetaan perusoikeuksia, tulee ottaa huomioon samoin kuin muussakin perusoikeuksien rajoittamisessa perusoikeuksien rajoittumisen perustuminen lakiin. Lailla tulee tehdä perusoikeuden rajoitukset tarkkarajaisesti ja täsmällisesti. Etenkin rajoituksen olennaisen sisällön ilmi tulemiseen laissa, on kiinnitettävä tarkasti huomiota. Perusoikeuden rajoitusperusteiden tulee olla

---

¹³¹ Mäenpää, O. 2013. s.80.

¹³² Mäenpää, O. 2013. s.81.

¹³³ Mäenpää, O. 2013. s.83-84.

hyväksyttäviä ja perustua painavaan yhteiskunnalliseen tarpeeseen. Viranomaisen tehtävänä on ottaa toiminnassaan huomioon laissa tai sen valmisteluaineistossa olevat näiden rajoitusten hyväksytyt tavoitteet. Tavallisen lain tasoisella säädöksellä ei kumminkaan voida säätää rajoitusta, joka ulottuu perusoikeuden ytimeen ja näin ollen viranomaisen toimivallallakaan ei saa puuttua perusoikeuden ydinalueen oikeuksiin. Perusoikeusrajoitusten tulee olla suhteellisuusvaatimuksen mukaisia eli rajoitus tulee toteuttaa vain, jos lakia ei voida toteuttaa jollain vähemmän rajoittavalla keinolla. Perusoikeuksien rajoittamisessa on noudatettava tarkoin tilanteeseen laadittuja menettelyvaatimuksia ja huolehtia riittävien oikeusturvajärjestelyjen toteutumisesta. Oikeusturvavaatimuksien osalta on huomioitava, että asianosaisen oikeusturvan sekä kaikkien menettelyllisten oikeuksien tulee toteutua mahdollisimman tehokkaasti. Perusoikeusrajoitukset eivät saa olla ristiriitaisia Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa ja ihmisoikeusvelvoitteisiin ei voi tehdä rajoituksia.¹³⁴

Julkisen vallan käytön vahvempi muoto on nimeltään merkittävä julkisen vallan käyttö. Merkittävä julkisen vallan käyttö eroaa tavallisesta julkisen vallan käytöstä sillä tavoin, että merkittävän julkisen vallan tehtäviä ei saa perustuslain 124 §:n mukaan antaa muulle kuin viranomaiselle missään tilanteessa. Merkittävän julkisen vallan käytön tehtävät voivat olla esimerkiksi itsenäiseen harkintaan perustuvaa oikeutta käyttää voimakeinoja tai puuttua muulla merkittävällä tavalla yksilön perusoikeuksiin¹³⁵

Julkisen vallan käyttö muodostaakin tästä kysymyksen siitä, voiko julkisia palveluita ja eritoten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita tuottaa yksityisen toimesta, sillä silloin päätöksien tekeminen virkavastuulla ei ole mahdollista. Näin ollen tuotettaessa palveluita ulkoistetusti, yksilön koskemattomuuden rajoittaminen ei liene mahdollista ulkoistetun palvelun työntekijältä. Miten yksityisen henkilön perusoikeus huolenpitoon (perustuslaki 19 §) voidaan julkisen sektorin puolelta turvata tällaisissa tilanteissa?

Erinomainen käytännön esimerkki, jossa yksilön oikeudet käytännön arkipäiväisessä toiminnassa tulisi ottaa huomioon, mutta ovat jääneet huomioimatta on apulaisoikeuskansleri tekemä kannanotto diaarinumerolla OKV 1/50/2018 vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisesta. Kannanoton mukaan sukupuolisensitiivisiksi katsottavissa avustamistilanteissa olisi huomioitava paremmin yhdenvertaisuutta,

---

¹³⁴ Mäenpää, O. 2013. s.84-85.

¹³⁵ HE 1/1998, s.179, Mäenpää, O. 2013. s.225.

itseään määräämisoikeutta ja yksityisyyttä vahvistavia oikeuksia. Sukupuolisensitiivisiksi apulaisoikeuskansleri katsoi sellaiset tilanteet kuten peseytyminen, pukeutuminen ja hoitotoimenpiteet. Tämänkaltaisissa ohjaustilanteissa ollaan katsottu olleen liian vähän ohjausta.

Apulaisoikeuskansleri otti asian omana aloitteena tutkittavaksi, sillä julkisen keskustelun perusteella vammaisten henkilöiden intiimihygienian hoitamistilanteissa palveluasumisen yksiköissä, on ollut puutteita. Intiimihygienian hoitamiseen liittyvät tilanteet aiheuttavat merkittävällä tavalla avustettavana olevan henkilön itsemääräämisoikeuteen, yksityisyyteen ja koskemattomuuteen, jotka ovat kaikki jokaiselle yksilölle turvattavia perusoikeuksia.

Apulaisoikeuskansleri lausuiikin vammaisten henkilöiden oikeuksien olevan merkittävässä roolissa juuri käytännön avustamistilanteissa. Intiimihygienian hoitamisesta palveluasunnoissa ei ole säädetty säännöksiin, eikä siitä ole tehty ohjeita, joissa oltaisiin korostettu yksilön perus- ja ihmisoikeuksia. Tämä ei oikeuskanslerin kannanoton mukaan turvaa vammaisten henkilöiden oikeutta vaikuttaa siihen, kuka heitä avustaa ja siksi oikeustilan ei voida katsoa olevan säännösten mukainen. Omavalvontasuunnitelmissa sekä asiakassuunnitelmien tekemisessä tulisi tulevaisuudessa kannanoton mukaan käsitellä tällaisten avustamistilanteiden riskejä.

Kannanotossa viitattiin perus- ja ihmisoikeussäännöksiin toteutumiseen ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksista tehtyyn yleissopimukseen (vammaisyleissopimus) ja niiden toteuttamisen edellytyksiin. Vammaisyleissopimuksessa turvataan etenkin oikeus määrätä itsestään ja kehostaan täysimääräisesti siinä mittapuussa kuin se on mahdollista hoidon ja huolenpidon konkreettiset vaatimukset huomioiden. Samassa kannanotossa huomautettiin Valviran velvoitteesta vammaisyleissopimuksen noudattamiseen ja siihen, että vammaisia henkilöitä edustavat järjestöt tulee ottaa mukaan vammaisten henkilöiden oikeuksiin liittyvissä tutkimuksissa, lainsäädännössä ja ohjeistuksien valmistelussa. Kannanoton mukaan vammaisten henkilöiden olisi myös suoraan päästä mukaan edellä mainittujen asioiden valmisteluun.

Yksilön henkilökohtainen koskemattomuus näyttäytyy tulkitsijasta ja tulkitsemisen kontekstista riippuen hyvin erilaiselta. Tämä kannanotto ollaan nähty yksilön itsemääräämisoikeuteen ja koskemattomuuteen liittyen hyvin merkittävänä huomiona.

Samalla kannanotto kuvastaa perusoikeuksien roolin kasvamista myös käytännön julkisenvallan tehtävissä.

5.3.2 Lailla säätämättömät rajoitukset yksilön koskemattomuuteen

Kuten jo edellä tässä tutkimuksessa ollaan käsitelty, on perusoikeuksien rajoittaminen mahdollista lainsäädännön nojalla. Useat eri tutkijat, Saraviita mukaan lukien, ovat kokeneet, ettei perusoikeuksien rajoitukset todellisuudessa aina perustu säädettyyn lakiin. Sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännössä on säädetty useista perusoikeuksien rajoittamisedellytyksiä ja niiden piirissä perusoikeuksiin liittyvää rajoittamista tapahtuu myös lainsäädännöstä riippumatta. Millaisia ovat siis ne tilanteet, joissa oikeutta koskemattomuuteen rajoitetaan sosiaali- ja terveystalveissa ilman laissa säädettyä oikeutusta?

Esimerkki näistä tilanteista on verinäytteiden ottaminen. Niinkin perinteinen sairaanhoidollinen toimenpide saattaa hyvinkin sisältää yksilön koskemattomuuteen puuttuvaa toimintaa. Kuten aiemminkin tässä tutkielmassa mainittu, verikokeet henkilöön käypinä tutkimuksina katsotaan merkittävän julkisen vallan käytöksi. Perinteisesti verinäytteen ottaminen toimitetaan, kuten perinteinen yksilölle tehtävä lääkärin tutkimuskin, yhteisymmärryksessä tutkittavan kanssa. Näin ei kumminkaan aina ole. Esimerkiksi vanhuksilta, lapsilta, kehitysvammaisilta henkilöiltä tai päihteiden alaisena olevilta henkilöiltä saatetaan ottaa näytteitä myös ilman heidän nimenomaista suostumistaan näytteen ottamiseen. Hoitotoimenpidettä voidaan perustella oikeudella hoitoon ja huolenpitoon tai tavallisessa lainsäädännössä lailla asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Myös erityislainsäädännössä on normistoa, jolla voidaan perustella yksilön terveyden kannalta ensisijainen hoito. Samalla tilanne aiheuttaa perusoikeuskollision.

Mainitsin jo aiemmin tässä työssä vanhusten huollossa tehtävistä rajoittamistoimenpiteistä, joista ei ole erityislainsäädännön tasoista sääntelyä. Nekin ovat rajoittamisen toimenpiteitä, joilla rikotaan perusoikeutta koskemattomuuteen ja moniin muihin perusoikeuksiin, kuten vapautteen. Samalla ne ovat myös toimenpiteitä, joilla voidaan turvata oikeus muun muassa terveyteen ja elämään. Monissa tilanteissa rajoitus voidaan perustella suostumuksella tai yhteisymmärryksellä vanhuksen omaisten kanssa. Suostumuksen merkitys tilanteessa, jossa on kyseessä perustavanlaatuinen

perusoikeuden rajoitus, on epäselvä. Vanhustenhuollossa tapahtuvat rajoitustoimenpiteet ja niiden puuttuminen erityislainsäädännössä ovat merkittävä puute suomalaisessa lainsäädännössä. Positiivinen muutos on kuitenkin näkyvissä ihmisoikeuskeskuksen otettua vanhusten oikeudet yhdeksi painopistealueekseen. Tämä varmasti nostaa aihetta yhä enenevässä määrin julkiseen keskusteluun.

Lastensuojelun ja kehitysvammaisten huollon normisto mahdollistaa useita jo aiemmin mainittuja perusoikeuksien rajoituksia. Merkittävä osa lastensuojelun laitoshoidosta toteutetaan tällä hetkellä yksityisenä ostopalveluna. Tämä tarkoittaa työntekijöiden kannalta käytännössä sitä, ettei hoitolaitoksien henkilökunta voi olla virkasuhteessa hoidon järjestämisvastuussa olevaan tahoon. Käytännössä käsitykseni mukaan suomalaisissa hoitolaitoksissa tosin julkisellakin sektorilla virkasuhteet ovat harvinaisia. Suuri osa rajoitustoimenpiteiden päätöksistä sijaishuollon puolella tehdään sosiaalityöntekijän toimesta, mutta esimerkiksi fyysinen kiinnipito ei kuulu sosiaalityöntekijän päätettävissä oleviin toimenpiteisiin. Näin ollen päätöksen tekee sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöstö. Vaikka näistä rajoituksista säädetään normaalitasoisilla säädöksillä, ei se ymmärtääkseni poista sitä, mitä perustuslain 124 § säätelee merkittävän julkisen vallan käytöstä. Samaan aikaan mietin, miten lapsen tai nuoren perustuslaillinen oikeus huolenpitoon voidaan taata, jollei tällaiseen kiinnipitoon ryhdyttäisi ja lapsi tai nuori olisi esimerkiksi akuutisti vaarassa satuttaa itseään tai toista.

Viimeisenä, hyvin kompleksisena esimerkkinä esitän ajatuksen koulusta ja kiusaamisesta. Kiusaaminen on mielestäni erinomainen esimerkki yksilön henkisen koskemattomuuden rajoittamisesta, joka pahimmillaan ulottuu myös fyysiseen koskemattomuuteen. Toisaalta kiusaamiseen puuttuminen esimerkiksi opettajan toimesta, on julkisen vallan käyttöä, joka saattaa muodostua jopa merkittäväksi julkisen vallan käytöksi. Tässä horisontaalisia ja vertikaalisia perusoikeuden rajoituksia sisältävässä esimerkistä on siitä huolimatta haastavaa säätää lailla, mutta miksi?

Esimerkkini saattavat osoittaa, että perusoikeuksien rajoituksia on mahdotonta kirjata yksiselitteiseen listaan, mistä olen samaa mieltä Veijo Tarukanteleen kanssa. Näin on, vaikka puhutaan vain yksittäisestä alasta eli sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista. Syynä tälle on varmasti tilanteiden tulkinnanvaraisuus, mutta myös se, että julkinen vallan käyttö saa sosiaali- ja terveydenhuollon piirissä monet eri kasvot.¹³⁶ Onko

---

¹³⁶ Helenelund, J-E; Luoto, I; Mäntylä, N. & Siikavirta, K. 2012. s. 513.

sellaiselle listaukselle sitten tarvetta? Siihen lähdekirjallisuuteni ei anna vastausta. Toisaalta haluaisin sanoa perusoikeuksien kollisioissa tehtävän punninnan päätyvän tilanteissa tarkoituksenmukaisiin päätöksiin, mutta samalla en voi olla miettimättä, onko perusoikeudet oikein muotoiltuja, jos päädymme niiden sananmukaisessa tulkinnassa tämän kaltaiseen tilanteeseen.

5.3.3 Tulkinnan haasteet

Tulkinta yksilön oikeuden koskemattomuuteen merkityksestä ei aina ole yksiselitteinen, mihin jo aiemmin päädyin. Riippumatta siitä, miten oikeutta tulkitaan, aiheuttaa se haasteita käytännön hallintatoiminnalle sekä lainsäädännön rajapinnoille. Tässä kappaleessa pyrin esittämään joitain merkittäviä näistä ongelmista sekä mahdolliset ratkaisukannanotot niihin.

Hallitus on esityksessään perustuslaiksi nähnyt, että monien kiistanalaisien perusoikeuksien rajoitusten haasteiden ratkaisuna on yksilön oma suostumus tehtävään toimenpiteeseen.¹³⁷ Suostumuksen merkitys voidaan nähdä kaksiulotteisena: yksilö oikeuttaa perusoikeuden rajoituksen, mikä luo hallinnollisesti perusteen rajoitukselle. Toinen näkökulma on se, että tilanteessa, jossa suostumus on annettu, on oikeusturvakeinojen käyttäminen epätodennäköisempää. Suostumus mahdollistaa jo tänä päivänä paljon julkisen sektorin toiminnasta, joka on jokaisen palvelunkäyttäjän kannalta hyvin tärkeää. Esimerkkeinä tällaisissa tapauksissa ovat lääkärin tutkimukset, hoitoon liittyvien tekstien luovuttaminen toiselle potilaan asiassa toimivalle lääkärille jne.

Kysymys julkisen vallan käyttämisestä ja sen mahdollisuudesta perusoikeuksien turvaamiseksi on toinen lainsäädännön rajamailla oleva dilemma. Jos hallintotoiminnasta säädetään lailla, se mahdollistaa virkamiehen ohella muun työntekijän toimittaman julkisen vallan käytön perustuslain 124 §:n mukaan. Merkittävässä julkisenvallan käytön tilanteessa tehtävä voidaan antaa vain virkamiehelle, muuten kuin ainoastaan säädettäessä siitä perustuslainsäätämisyjärjestyksessä.¹³⁸ Näin ollen yksityisissä sosiaali- ja

---

¹³⁷ HE 209/1993 s.97.

¹³⁸ Mäenpää, O. 2007. s.139-140.

terveydenhuollon palveluissa julkisen vallan käyttäminen on mahdollista silloin, kun sen oikeutuksesta ollaan säädetty lailla, kuten monissa tapauksissa ollaan tehty¹³⁹. Rajaus merkittävän ja ei merkittävän julkisen vallan rajalla muodostaakin suuremman ongelman. Sama toiminto voi olla toisessa yksittäisessä tapauksessa julkisen vallan käyttöä ja toisessa tilanteessa merkittävän julkisen vallan käyttöä olosuhteista riippuen. Jokainen yksittäinen tilanne vaatii asianomaiselta toimijalta harkintaa ja sitä kautta harkinnan mahdollistavaa tietoa asiaan liittyen.

Mikäli julkisen vallan tai merkittävän julkisen vallan käyttö lopetettaisiin yksityisissä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa, synnyttäisi se toisenlaisen dilemman. Esimerkiksi oikeus yhtäläiseen oikeuteen elämästä ja huolenpidosta omasta toimintakyvystään ja ymmärryksestään huolimatta, tulisi helposti uhatuksi, jollei ammattitaitoinen henkilökunta tekisikään päätöksiä esimerkiksi kehitysvammaisten henkilöiden tai mielenterveyspotilaiden hoidosta virkasuhteen puuttuessa.¹⁴⁰

Useiden julkisen ja yksityisen sektorin välistä suhdetta tarkastelleiden tutkijoiden kanta on, että vaikka tällainen yhteistyö luo erilaisia mahdollisuuksia, kuin millaisiin päästäisiin yksinomaan julkisensektorin voimin, on yhteistyön edellytyksistä tärkeää olla tietoinen. Hyvän hallinnon periaatteet, virkavastuu sekä julkisen vallan käytön toteutumisen edellytykset on hyvä ottaa huomioon tätä keskustelua käytäessä.¹⁴¹ Tästä huolimatta pienimuotoiset tutkimukset osoittavat, ettei tulkinta edes eri tuomioistuimien välillä ole aina ollut yksimielinen siitä, miten esimerkiksi merkittävän julkisen vallan käyttö tulisi tuomioistuimissa oikeuttaa.

Veijo Tarukanteleen pienimuotoinen tutkimus yksityisen puolen lääkärin tekemien M1-tarkkailulähetteen tulkinnasta eri hallintotuomioistuimissa osoittaa aiheen olevan hyvin kompleksinen. Tutkimuksessa kävi ilmi, että vaikei tarkkailulähetteen kirjoittamista oltu lailla sallittu tutkimuksen teon aikana yksityisensektorin lääkärille kirjoitettavaksi, osa hallintotuomioistuimista oli tulkinnut pelkän lääkärin profession riittävän tarkkailulähetteen kirjoittamiseen.¹⁴²

Koskemattomuuteen puututtaessa niin suomalaisen normiston kuin kansainvälisten sopimustenkin perusteella yksilöllä tulee olla oikeus saada päätös koskemattomuuden

---

¹³⁹ Muun muassa laki kehitysvammaisen erityishuollosta.

¹⁴⁰ Perustuslaki 731/1999 6 § & 19 §.

¹⁴¹ Helenelund, J-E; Luoto, I; Mäntylä N. & Siikavirta, K. 2012. s.476-477.

¹⁴² Helenelund, J-E; Luoto, I; Mäntylä N. & Siikavirta, K. 2012. s.522-523.

rajoittamisesta tuomioistuimelta tai saattaa asia tuomioistuimen tutkittavaksi¹⁴³. Tämä sama oikeusturvan tarve koskee kaikkea julkisen vallan käyttöä, joka tehdään kirjallisesti. Hallintoprosessissa toteutetaan vain kirjalliseen päätökseen liittyvää oikeusturvaa. Oikeusturvantakeiksi voidaan nähdä välittömässä yksilön oikeuksiin tai velvollisuuksiin kohdistuvassa viranomaistoiminnassa muun muassa viranomaisen koulutus, ammattitaito ja erityiset menettelyvaatimukset tilanteessa, jossa vallankäyttö eli esimerkiksi yksilön koskemattomuuden rikkominen tapahtuu.¹⁴⁴ Päätöksen tekijän ollessa yksityisessä työsuhteessa, ei häntä sido virkavelvollisuus tai samanlaiset pätevyysvaatimukset, eikä suomalainen hallintotuomioistuin järjestelmä ole velvollinen ottamaan asiaa käsiteltäväkseen. Mikä on siis oikeusturvamenetelmä, jolla päätöksen kohde voi hakea muutosta päätökseen tällaisessa tilanteessa?

---

¹⁴³ Hallberg, P; Karapuu, H; Ojanen, T; Scheinin, M; Tuori, K & Viljanen, V-V. 2011. s.44.

¹⁴⁴ Mäenpää, O. 2007. s.139-140.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Yksilön oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen on tiivistetysti oikeus, joka turvaa yksilölle sen, ettei hänen fyysistä tai henkistä koskemattomuuttaan saa rajoittaa kuin erikseen säädetyin poikkeuksin. Oikeus koskemattomuuteen on ensisijaisen tärkeä perusoikeus. Haasteellista kuitenkin on, että se oikeutena usein tuntuu unohtuvan niin oikeustieteellisissä tutkimuksissa kuin lainvalmistelussa ja tuomioistuintoiminnassakin. Työssäni etsin materiaalia yksikön henkilökohtaiseen koskemattomuuteen liittyen niin tuomioistuimien päätöskäytännöstä kuin lain valmistelumateriaalistakin. Nämä kuten myös oikeustieteellinen tutkimus, olivat yllättävän vähäsanaisia tällaisen oikeuden olemassaolosta. Lausettani ei tule ymmärtää väärin, sillä oikeustieteellistä tutkimusta tai ainakin mainintoja oikeuteen liittyen löytyi kyllä kirjallisuudesta, ja useiden lakien valmisteluaineistoissa oltiin mainittu kyseinen oikeus. Ongelmaksi näen ennen kaikkea sen, että kyseessä oli usein ainoastaan maininta, eikä varsinainen tutkimus tai kannanotto. Tuomioistuintoiminnassa 2000- ja 2010-luvuilta löytyi useita vetoamisia yksilön oikeuteen henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Niissä kuitenkin osittain viitattiin koskemattomuuteen osana yksityisyyden suojaa. Kyseessä on yksimielisesti hyvin tärkeäksi nähty oikeus, joten miksi sen käsittelyssä tunnutaan päätyvän ainoastaan mainitsemiseen?

Tutkimukseni aikana olen löytänyt joitain mainintoja siitä, mitä kaikkea yksilön henkilökohtainen koskemattomuus tarkoittaa nimenomaan tuomioistuinratkaisuihin. Tuomioistuimet valvovat Suomessa perusoikeuksien toteutumista omalla sarallaan, eikä heidän tarkoituksenaan ole mielestäni antaa sisältöä sille, mitä oikeus todellisuudessa on. Neuvonen ja Rautiainen olivat tutkimuksessaan todenneetkin, että perusoikeuksien soveltamisala ja olemassaolo nousevat pääasiassa esiin vain sellaisissa tapauksissa, joissa perusoikeutta ollaan rajoittamassa tai säännöshdotuksen lainsäätämisyjärjestykseen otetaan kantaa.¹⁴⁵ Yhdyn tähän kantaan ja toivoisin, että tulevaisuuden oikeustieteellisessä tutkimuksessa tähän kiinnitettäisiin huomiota.

Toivoisin voivani sanoa, että kyseessä on tilanne, jossa oikeus otetaan kaikkialla lainsäädännössä, virkamiestoiminnassa ja tuomioistuinkäytännöissä jo niin kattavasti huomioon, ettei sen tutkimiselle ole sen enempää tarvetta. Tämä ajatus voi pitää

---

¹⁴⁵ Neuvonen, R. & Rautiainen, P. 2015. s.32.

jossakin määrin paikkaansa. Ensimmäinen ongelma tuntuukin olevan se, ettei ole yksimielistä päätöstä siitä, velvoittaako perustuslaki perusoikeuksien horisontaalisen toteutumisen lisäksi vertikaaliseen toteutumiseen ja missä määrin. Lisäksi tulkinnan julkisenvallan passiivisen ja aktiivisen perusoikeuden kunnioittamisen välillä tuntuu olevan vielä epäselvyyttä.

Toisaalta, jos tilanne ei ole toiveikkaiden ajatuksieni kaltainen, voisiko kyseessä olla oikeuden mahdollinen tarpeettomuus? En viittaa siihen, että yksilön koskemattomuus olisi turhaa, mutta olisiko mahdollista, että perustuslain 7 §:n sananmukainen oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei enää tuo lisäarvoa muiden perusoikeuksien rinnalla? Yksilöä turvataan oikeudella yksityiselämän suojaan, joka sisältää oikeuksia muun muassa fyysistä vahingoittamista tai maineen vahingoittamista vastaan. Voiko yksilön henkilökohtainen koskemattomuus tuoda jotain lisäarvoa näille oikeuksille?

Henkilökohtainen mielipiteeni on, että oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei etenkään henkisen koskemattomuutensa osalta täysin täyty vielä muiden perusoikeuksien kautta, ja siksi pidän oikeutta koskemattomuuteen tärkeänä. Minun on kuitenkin sanottava, että vaikka olen gradututkielmani kautta tutustunut henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja sen merkitykseen, en yhä osaa sanoa, mitä tämä henkilökohtainen koskemattomuus tarkoittaa. Tulkitsen sen tarkoittavan, ettei sen voida olettaa olevan kaikille perusoikeuksista keskimääräisesti tietävillekään täysin selvää. Voiko se silloin turvata yksilölle oikeuksia, joiden sisällöstä ei saa selvyyttä?

Erilaisia implisiittisiä perusoikeuksia ollaan johdettu eri oikeuskulttuureissa. Implisiittisillä perusoikeuksilla viitataan sellaisiin perusoikeuksiin, joita ei voi suoraan tunnistaa sellaisenaan peruslain tekstistä. Yksi yleisesti käytetty johtamismalli on argumentaatioketju. Argumentaatioketjussa jokin perusoikeus katsotaan perusoikeusjärjestelmään kuuluvaksi, koska se nähdään välttämättömänä turvana jollekin muulle perustuslakiin kirjatulle perusoikeudelle ja sen toteutumiselle. Jo kirjoitetun eli eksplisiittisen perusoikeuden suoja-alan kaventuminen riittää perusteeksi, miksi implisiittinen oikeus on nähtävä olemassa olevaksi.¹⁴⁶

Toinen käytössä oleva perustelutekniikka katsoo implisiittisen perusoikeuden olevan osa perusoikeusjärjestelmää, jos se on yhteensopiva perusoikeusjärjestelmän

---

¹⁴⁶ Neuvonen, R. & Rautiainen, P. 2015. s.33.

oikeuskulttuuristen taustaperiaatteiden kanssa ja voidaan katsoa tästä syystä perustuslain eksplisiittisten perusoikeuksien oikeuttajana.¹⁴⁷

Se taas miten nämä perustelutekniikat liittyvät yksilön henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, liittyy oikeuden perustuslain statukseen. Jos implisiittinen oikeus voidaan katsoa perustuslakiin kuuluvaksi, jos se näiden kahden perustelutekniikan mukaisesti voidaan laskea perusoikeudeksi, koen että jo perustuslakiin kirjattu oikeus voi saada vahvistuksen omalle statukselleen perusoikeutena näiden samojen perusteiden kautta.¹⁴⁸

Sen perusteella voidaan tulkita että, jos takaa yksilölle oikeudet kuten yksityiselämän suoja tai oikeus elämään ja vapauteen, tulee punnittavaksi, onko henkilön koskemattomuudella turvaava tai oikeutta laajentava vaikutus näille ensin mainituille perusoikeuksille. Jos voidaan katsoa, että näin on, on yksilön henkilökohtainen koskemattomuus oikeutena perusoikeusjärjestelmään kuuluva. Ajattelen, että pohdittaessa koskemattomuutta ja koskemattomuudella argumentointia, on usein huomattavissa, että perustuslain 7 §:n sijaan viitataan perustuslain 10 §:n yksityisyyden suojaan sitä kautta oikeutettuun koskemattomuuteen. Toisaalta näen, että koskemattomuus on siitä huolimatta laajempi oikeus perustuslain 7 §:n turvaamana kuin perustuslain 10 §:n oikeuttamana. Se, onko oikeudella todellisuudessa perusoikeussysteemiä laajentavaa vaikutusta, jää siis epäselväksi.

Toinen malli taas perustelee oikeutta sillä, että koska perustuslaki turvaa jo yksilön oikeudet vapauteen, elämään ja yksityiselämän suojaan, on yksilön henkilökohtaisen koskemattomuuden oikeutettava koherentisti edellä mainitut oikeudet, jotta perusoikeus koskemattomuuteen voidaan katsoa perusoikeudeksi. Tämän perusteluketjun kautta on selvää, että yksilön henkilökohtainen koskemattomuus ansaitsee perusoikeuden statuksen, sillä perusoikeus koskemattomuuteen ehdottomasti oikeuttaa oikeuden vapauteen, elämään ja yksityiselämän suojaan, sillä ne ovat kaikki oikeuksina hyvin lähellä toisiaan ja vahvistavat näin toistensa suojaan olemassa olollaan. Mielenkiintoista kumminkin on, tuovatko ne konkreettisesti jotain lisää perusoikeusjärjestelmään suhteessa toisiinsa.¹⁴⁹

---

¹⁴⁷ Neuvonen, R. & Rautiainen, P. 2015. s.33.

¹⁴⁸ Neuvonen, R. & Rautiainen, P. 2015. s.33.

¹⁴⁹ Neuvonen, R. & Rautiainen, P. 2015. s.33.

Oikeus yksilön koskemattomuuteen on hyvin vanha oikeus, jonka perusta on ollut oikeudessa vapauten. Mielestäni olisikin tärkeää miettiä, miten tulevaisuudessa oikeus koskemattomuuteen muotoillaan, jotta se turvaisi yksilölle kuuluvat oikeudet mahdollisimman hyvin. Samalla pitää muistaa, että yksilön koskemattomuus, kuten kaikki muutkin perusoikeudet, ovat hyvin yleisluontoisesti muotoiltuja niiden universaaliudenpyrkimyksen takia. Ei ole näin ollen realistista odottaakaan, että perusoikeudet täyttäsivät yksin koko perusoikeusjärjestelmän sisällön. Kaikki perusoikeudet pyritään konkretisoimaan normaalissa lainsäätämisyjärjestyksessä säädetyillä laeilla. Käytännössä sitäkin, mitä oikeus koskemattomuuteen merkitsee sosiaali- ja terveydenhuollossa, on siis tulkittava yhdessä alan lainsäädännön kanssa. Koskemattomuus saa silloin hyvin erilaiset kasvot, jotka perustuvat hyvin vahvasti yksilön suostumukseen, punnintaan sekä viranomaisen harkintavaltaan. Samalla kriminalisoinneilla on vahva merkitys koskemattomuuden vahvistamisessa.

Yksilön oikeus koskemattomuuteen voi toisaalta saada globalisoituvassa maailmassa uudenlaisia merkityksiä, sillä eri kulttuurit näkevät yksilön vapauden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden eri tavoin. Vapaus on käsitteenä kontekstisidonnainen ja riippuu subjektista ja tämän asemasta yhteiskunnassa. Koskemattomuus taas sen perinteisessä fyysisessä ulottuvuudessa on merkitykseltään samankaltainen kontekstista tai yksilön asemasta riippumatta. Yksilön koskemattomuus on siinä mielessä yksiselitteisempi termi kuin vapaus.

Kuten Kristian Siikavirta mainitsee artikkelissaan Julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyön rajat¹⁵⁰, minustakin vaikuttaa siltä, että julkisen ja yksityisen välisessä yhteistyössä tulee suhtautua varauksella perusoikeuksien toteutumiseen ja julkisen vallan tehtävien jakautumiseen. Vaikuttaisi siltä, ettei oikeuden koskemattomuuteen toteuttaminen tämän katsauksen perusteella toteudu täysin normiston mukaisesti tälläkään hetkellä. Mietittäessä tulevaisuuden Suomea, jossa uudistukset vaikuttavat väistämättömiltä, on normikollisoiden välttämiseksi tärkeää miettiä joko julkisen vallan ulkoistamisen rajaamista tai normiston uudistamista sellaiseksi, ettei käytännön ja normiston välisiin ristiriitoihin jouduttaisi. Tämä toki edellyttäisi perustuslaillisia uudistuksia, joiden läpivieminen on sekä pitkäaikainen ja tarkoin harkittava prosessi. Lisäksi tulisi tehdä tarkkaa harkintaa siitä, miten yksilön oikeusturva ja etu säilyy myös tulevaisuudessa.

---

¹⁵⁰ Helenelund, J-E; Luoto, I; Mäntylä, N. & Siikavirta, K. 2012. s. 513.

Yksilön henkilökohtaisen koskemattomuuden merkittävydestä huolimatta, on oikeus koskemattomuuteen käsitteellisesti epäselvä, mikä haastaa oikeuden soveltamista. Suomalaisten perusoikeuksilla tavoiteltava kokonaismerkitys ei perusoikeuskirjallisuudessa ole yksiselitteinen, mikä luo toisen haasteen perusoikeuksien tulkinnalle. Näiden epäselvyyksien ratkaiseminen lainsäädännöllisin toimin olisi merkittävää yksilön perusoikeuksien turvaamiselle tulevaisuudessa. Yksilön koskemattomuuden- termin uudelleen muotoilua tai selvittämistä olisi perusteltua selvittää tulevaisuudessa.

Jatkossa kun pieni lapsi juoksee kadulla ja näet auton ajavan kohti, otatko lapsesta kiinni estääksesi onnettomuuden? Vai pohditko ensin lapsen oikeutta henkilökohtaiseen koskemattomuuteen? En tiedä sinusta, mutta minä olen valmis ottamaan riskin koskemattomuuden rajoittamisesta tulevaisuudessakin, jos kyse on lapsen turvallisuudesta.